

POREZNE OAZE I IZBJEGAVANJE PLAĆANJA POREZA

Živković, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:811538>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Diplomski studij Financijski menadžment

Mirna Živković

POREZNE OAZE I IZBJEGAVANJE PLAĆANJA POREZA

Diplomski rad

Osijek, 2022.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Diplomski studij Financijski menadžment

Mirna Živković

POREZNE OAZE I IZBJEGAVANJE PLAĆANJA POREZA

Diplomski rad

Kolegij: Komparativni porezni sustavi

JMBAG: 0010219189

e-mail: mzivkovic@efos.hr

Mentor: izv. prof. dr. sc. Domagoj Karačić

Osijek, 2022.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Faculty of Economics in Osijek

Graduate Study Financial Management

Mirna Živković

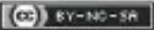
TAX HAVENS AND TAX AVOIDANCE

Graduate paper

Osijek, 2022.

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Mirna Živković

JMBAG: 0010219189

OIB: 40630435428

e-mail za kontakt: m.zivkovic@efos.hr

Naziv studija: Diplomski studij Financijski menadžment

Naslov rada: Porezne oaze i izbjegavanje plaćanja poreza

Mentor/mentorica diplomskog rada: izv.prof.dr.sc. Domagoj Karačić

U Osijeku, 23.08.2022. godine

Potpis

Porezne oaze i izbjegavanje plaćanja poreza

SAŽETAK

Porezne oaze sigurno su utočište za brojne internacionalne korporacije i svjetske imućnike, a razlog tomu predstavljaju brojne porezne pogodnosti koje im nude. Polaganje novca u poreznim oazama predstavlja legalan posao sve dok deponent plaća poreze koje zahtijeva domaća jurisdikcija, ne zahtijevajući od poduzeća da posluju izvan svoje zemlje ili od pojedinaca da borave u svojoj zemlji kako bi dobili porezne olakšice. Privlačenjem stranih pojedinaca ili poduzeća, čak i ako im se naplaćuje samo nominalna porezna stopa, zemlja koja predstavlja *offshore* tržište, može zaraditi znatno više u poreznim prihodima nego što bi inače. S druge strane, za brojne države porezne oaze predstavljaju gubitke u vidu vrtoglavo visokih iznosa poreza na dobit. Svijest o realnosti kako egzotična strana gospodarstva, poput Karipskih otoka i Alpskih planina, skrivaju puno više nego što je javnosti poznato, jača iz godine u godinu. No, iako se o tome u javnosti sve više govori i zna, popularnost *offshore* tržišta ne jenjava, štoviše jača je nego ikada prije. Posjedovanje *offshore* tvrtke nije protuzakonito, ali najnovija istraživanja govore da je prikrivanje identiteta pravih vlasnika tvrtki primarni cilj većine poslovnih subjekata. Sukladno rečenom, u ovom diplomskom radu pobliže je prikazano funkcioniranje *offshore* tržišta te je dan pregled najvažnijih istraživanja o poslovanju i sudionicima poreznih oaza.

Ključne riječi: porezne oaze, *offshore* tržišta, porezi.

Tax havens and tax avoidance

ABSTRACT

Tax havens are a certain haven for many international corporations and the world's wealthiest people due to the many tax benefits they offer. Depositing money in tax havens is a legal business as long as the depositor pays the taxes required by the domestic jurisdiction, without requiring companies to do business outside their country or individuals to reside in their country to receive tax breaks. By attracting foreign individuals or businesses, even if they are charged only a nominal tax rate, a country that represents an offshore market can earn significantly more in tax revenue than it would otherwise. On the other hand, for many countries, tax havens represent losses in the form of dizzyingly high amounts of income tax. Awareness of the reality of how exotic foreign economies, such as the Caribbean and the Alps, hide much more than is known is growing stronger year by year. But even though this is increasingly being talked about and known in public, the popularity of the offshore market is not waning it is even stronger than ever before. Owning an offshore company is not illegal, but the latest research shows that concealing the identity of the real owners of the company is the primary goal of most businesses. Accordingly, in this thesis, the functioning of the offshore market is presented in more detail and an overview of the most important research on business and participants in tax havens is given.

Keywords: tax havens, offshore markets, taxes.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Definiranje predmeta istraživanja	1
1.2. Ciljevi rada	1
2. Metodologija rada.....	2
3. Pojam i klasifikacija poreza.....	3
3.1 Značaj poreza	3
3.2 Obilježja i vrste poreza.....	4
3.3. Porezna načela.....	5
3.4. Učinci poreza.....	7
4. Porezne oaze	7
4.1. Pojam i vrste poreznih oaza	8
4.2. Razvoj i povijest poreznih oaza	11
4.3. Izbjegavanje plaćanja poreza	13
4.3.1. Porezna evazija	15
4.3.2. Porezni moral	15
4.3.3. Razlozi izbjegavanja plaćanja poreza	16
4.4. Praksa poreznih oaza i izbjegavanja plaćanja poreza.....	17
4.4.1. <i>Shell</i> tvrtke	17
4.4.2. <i>Offshore</i> poslovanje	18
4.4.3. <i>Offshore</i> ulaganja	19
4.4.4. <i>Offshore</i> bankarstvo	20
5. Analiza <i>offshore</i> tržišta	21
5.1. Prednosti i nedostaci <i>offshore</i> tržišta i poreznih oaza	22
5.2. Aktivna <i>offshore</i> tržišta u svijetu	24
5.3. Utjecaj poreznih oaza na svjetsku ekonomiju	29
5.4. Pregled najvažnijih istraživanja o poslovanju poreznih oaza.....	33
5.4.1. <i>Offshore Leaks</i>	34
5.4.2. <i>Panama Papers</i>	35
5.4.3. <i>Bahamas Leaks</i>	38
5.4.4. <i>Paradise Papers</i>	39

5.4.5. Pandora Papers	41
6. Međunarodna borba protiv poreznih prijevara	44
6.1. Djelovanje OECD-a	45
6.2. Aktivnosti MMF-a.....	46
7. Rasprava	48
8. Zaključak	51
LITERATURA	52
POPIS TABLICA	III

1. Uvod

Porezni prihodi održavaju civilizaciju na površini, ali ne igraju svi porezni obveznici po istim pravilima. Uz pomoć odvjetnika, računovođa, profesionalaca i zapadnih vlada suučesnika, bogati i dobro povezani, izbjegli su platiti trilijune dolara poreza. No, tu se postavlja pitanje tko zapravo onda prikriva razliku navedenoga. Upravo zbog toga, sama tema poreznih oaza i izbjegavanja plaćanja porezna nešto je o čemu bi se trebalo puno više znati i pričati, posebice jer porezne oaze obično ograničavaju javnu objavu tvrtki i njihovih vlasnika. S druge strane, porezne oaze su aktualna tema, potrebno je prisjetiti se što se dogodilo pri objavi prve dokumentacije 2013. godine i medijskom utjecaju koji je to izazvalo, pobuđujući u ljudima određeni interes za eksteritorijalno bankarstvo i zemlje s neutralnim oporezivanjem.

1.1. Definiranje predmeta istraživanja

Predmet diplomskog rada predstavljaju porezne oaze i izbjegavanje plaćanja poreza u istima. Sama struktura rada podijeljena je u dva dijela, teorijski i praktični. U teorijskom dijelu približit će se sam pojam poreza, poreznih oaza i izbjegavanja plaćanja poreza te načini na koji se provođenje i funkcioniranje navedenog odvija. U praktičnom dijelu bit će prikazana analiza *offshore* tržišta, istaknut će se top 20 tržišta prisutnih tijekom 2020. godine, te će se detaljizirati značaj i važnost najnovijih istraživačkih izdanja od strane Međunarodnog konzorcija istraživačkih novinara koja govore o poslovanju poreznih oaza.

U sklopu rada postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Ne postoje indikacije za zaustavljanje poslovanja *offshore* tržišta.

H2: Objavljivanje povjerljivih informacija negativno se odražava na poslovanje poreznih oaza.

1.2. Ciljevi rada

Cilj diplomskog rada dubinski je istražiti pojam poreznih oaza i izbjegavanja plaćanja poreza te pobliže analizirati kretanja na *offshore* tržištu. Također, cilj je i analizirati je li došlo do smanjenja aktivnosti i širenja poslovanja poreznih oaza od trenutka prvog curenja informacija koje bi mogle destabilizirati *offshore* tržišta te koje se informacije do sada mogu izvući iz raspoloživih dokumenata i koliko njih je dostupno široj javnosti.

2. Metodologija rada

U uvodu rada teorijski će biti obrađen pojam poreznih oaza te sam pojam neplaćanja poreza i značenja porezne evazije i poreznog morala, a detaljno će biti objašnjeni razlozi investiranja na *offshore* tržištima i načini na koji se porez u takvim sredinama izbjegava ili umanjuje. U drugom dijelu rada pojasnit će se funkcioniranje *offshore* tržišta te će se analizirati top 20 *offshore* tržišta prema indeksu financijske tajnosti za 2020. godinu, a na konkretnim primjerima istraživanja od strane Međunarodnog konzorcija istraživačkih novinara približit će se aktivnosti i značaj poreznih oaza. Sam zaključak ovog seminarskog rada obuhvatit će sve dostupne analize korištene u radu te popratnu relevantnu literaturu. Metoda istraživanja primijenjena u ovom radu je proučavanje literature pristupom bilo kojem spisu pronađenom u inozemnom časopisu, članku, web stranici i drugim izvorima informacija koji mogu biti od pomoći pri pisanju ovog diplomskog rada.

Za potrebe pisanja rada korištena je metodologija:

1. prikupljanje i proučavanje dostupne znanstvene i stručne literature o poreznim oazama te načinu izbjegavanja poreza;
2. korištenje javno objavljene dokumentacije provedenih istraživanja od strane Međunarodnog konzorcija istraživačkih novinara.

Korištene metode prilikom kreiranja sadržaja će biti:

1. analitička metoda – gdje će se raščlaniti pojam poreznih oaza radi lakšeg razumijevanja prirode funkcioniranja, odnosa, uzroka i posljedica na okolinu i ekonomiju;
2. deskriptivna metoda – opisivanje karakteristika *offshore* tržišta;
3. deduktivna metoda – prilikom zaključivanja i predviđanja potencijalnih aktivnosti u budućnosti;
4. metoda kompilacije – preuzimanje rezultata iz prethodno provedenih istraživanja;
5. komparativna metoda – uspoređivanja više provedenih istraživanja i njihovih rezultata te interpretacija istih.

3. Pojam i klasifikacija poreza

Bilo da je riječ o lokalnim, regionalnim ili nacionalnim, porezi predstavljaju obvezne doprinose koje država naplaćuje kako fizičkim, tako i pravnim osobama. Iako služe i u druge svrhe, prvenstveno se porezi naplaćuju radi financiranja državnih rashoda te su mnoge državne aktivnosti, uključujući javne radove i usluge, školstvo, socijalno osiguranje ili medicinske usluge, financirane upravo iz poreznih prihoda. Ekonomski gledano, porezi padaju na onoga tko plaća porezni teret, neovisno radilo se o subjektu koji se oporezuje, kao što je poduzeće, ili krajnji potrošač robe. S druge strane, iz računovodstvene perspektive, potrebno je uzeti u obzir i razlikovati više vrste poreza poput poreza na dobit, državnih poreza na dohodak i poreza na promet. Ovaj odlomak bavi se porezima općenito, njihovim načelima, ciljevima i učincima, kroz isticanje same prirode i svrhe oporezivanja.

3.1 Značaj poreza

U većini modernih gospodarstva, porezi su ti koji glase za najvažniji izvor državnih prihoda. Za razliku od drugih izvora prihoda, ističu se po činjenici da je riječ o obveznim nametnima koji su neuzvrraćeni, odnosno plaćanjem poreza ne javlja se mogućnost zamjene za neku specifičnu stvar kao što je to slučaj kod određenih javnih usluga ili prodaje javne imovine. Razlike između razvijenih i zemalja u razvoju danas se uvelike mogu otkriti i na temelju njihovih poreza, tj. obrazaca oporezivanja. Razvijene zemlje u današnje vrijeme ubiru puno veći udio svoje nacionalne proizvodnje u porezima, nego što je to primjetno kod zemalja u razvoju, zbog čega se više oslanjaju na oporezivanje dohotka, a zemlje u razvoju na poreze na potrošnju i trgovinu.

„Porez je opće bespovratno, prinudno, bez direktne protuusluge i razmjerne koristi, davanje fizičkih i pravnih osoba državi u novcu, utvrđeno prema poreznoj snazi poreznog obveznika, a u cilju pokrića izdataka za opće društvene aktivnosti države i utjecanja na ostvarivanje ekonomskih, socijalnih, političkih i brojnih drugih ciljeva“ (Seftić, 2003:177). Iako je teško izdvojiti odgovarajuću definiciju za prikaz onoga što porezi predstavljaju, prethodno navedena definicija možda najbliže pojašnjava sve od sada rečeno o porezima. Važno je napomenuti da svi porezi koji se naplaćuju trebaju biti sadržani u popratnim zakonodavnim propisima donesenim od strane vlade ili drugog državnog zakonodavnog tijela. Često se ističu i pojedine koristi koje proizlaze iz plaćanja poreza kao što su razvoj nacije, poboljšanje infrastrukture, jačanje društva i socijalnih aktivnosti, no nerijetko porezni obveznici navedeno ne tumače na isti način na koji to sama vlada predstavlja.

Postoje određeni ključni koncepti za koje se može reći da se primjenjuju u većini poreznih sustava, a riječ je o poreznoj osnovici, poreznoj stopi i poreznoj prijavi. Institut za javne financije je na svojim službenim internetskim stranicama, u sklopu Leksikona javnih financija, dao definiciju navednih koncepata. Sukladno Leksikonu porezna osnovica predstavlja iznos nakon umanjenja za pojedine porezne olakšice i odbitke na koji se primjenjuje zakonska porezna stopa, porezna stopa se definira kao postotak porezne osnovice koja se plaća u obliku poreza, a porezna prijava je izjava o dohotku/dobiti, prodaji i drugim poreznim činjenicama što je poreznoj upravi podnosi porezni obveznik ili druga osoba u njegovo ime i za njegov račun.

3.2 Obilježja i vrste poreza

Za uspješno funkcioniranje poreznog sustava, porezi bi se trebali pridržavati određenih obilježja koja bi navedeno mogla ostvariti. Kesner-Škreb i Kuliš u Poreznom vodiču za građane (2010) navode kako se u porezna obilježja ubrajaju: efikasnost, pravednost, izdašnost, jednostavnost i stabilnost. Obilježje efikasnosti očituje se u nastojanju da porezi imaju što manji utjecaj na odnos cijena, čime bi se omogućila efikasna upotreba rijetkih gospodarskih resursa. Među članovima određene zajednice, svi porezi bi trebali biti jednako i pravedno raspoređeni kako bi se zadovoljilo obilježje pravednosti. Izdašnost poreza odražava se kroz osiguravanje prikladnog iznosa javnih prihoda koji bi bili dostatni za pokrivanje nastalih javnih rashoda. Jednostavnost poreza i njihova razumljivost, prije svega je bitna obveznicima poreza i poreznoj administraciji, kako bi se osigurali što niži troškovi nastali samim ubiranjem poreza. Naposljetku, posljednje obilježje kojega se važno pridržavati je stabilnost koja zahtijeva od poreznih sustava čestu nepromjenjivost kako bi se tvrtkama i kućanstvima omogućilo sigurno ozračje u kojem mogu donositi razumne i prave ekonomske odluke.

Nerijetko se spominju različite porezne podijele, a Kesner-Škreb i Kuliš (2010) u svom vodiču navode podijelu poreza na tri vrste; prema vrsti porezne osnovice u koje se ubrajaju porezi na dohodak i porezi na potrošnju, zatim prema razini državne vlasti u koju se uvrštavaju porezni prihodi gdje se svrstavaju državni porezi, županijski porezi, gradski porezi, te prema principu koja kategorija stanovnika je više opterećena gdje se nalaze progresivni i regresivni porezi. Iako u poreznom sustavu Republike Hrvatske postoje brojne podijele i vrste poreza koje se primjenjuju, ipak najčešće upotrijebljena podjela je na izravne i neizravne poreze. „Izravni porezi su oni koje u državnu blagajnu uplaćujemo osobno ili ih za nas uplaćuje poslodavac. Ti se porezi zaračunavaju u određenom postotku na naš dohodak ili imovinu i po pravilu se ne mogu prevaliti na drugoga“ (Kesner-Škreb & Kuliš, 2010:11). Pozitivna strana izravnih poreza

je jednakost među poreznim obveznicima, budući da sama visina poreza ovisi o platežnoj moći svakog pojedinca, jer što su veća primanja, to je veći iznos samog poreza te se svakom poreznom obvezniku naplaćuje drugačiji iznos. Također, izravnim porezima zajamčena je i sigurnost pošto se porezi utvrđuju prije nego što se naplate te se ne mijenjaju sve dok ne dođe do promjene same porezne osnovice. Što se tiče neizravnih poreza, riječ je o porezima koje porezni obveznici ne snose i ne plaćaju direktno sami, već poreze nastoje naplatiti svojim kupcima ili potrošačima prodajući im svoja dobra i usluge, a najpoznatiji oblik neizravnog poreza je porez na dodanu vrijednost. Pozitivna strana neizravnih poreza je što oni nisu toliko očiti, tj. ljudi kupujući određena dobra i usluge ne osjećaju u tom trenutku oporezivost te ih je vrlo lako za skupiti s obzirom da za porezne obveznike ih skupljaju sami potrošači obavljajući kupovinu.

Razlike između navedenih vrsta poreza su te što se izravni porezi ne mogu prenijeti na drugu osobu kao što je to slučaj kod neizravnih poreza, već ih svaki porezni obveznik mora sam snositi. Izravni porezi se u određenim situacijama mogu utajiti, dok se neizravni porezi naplaćuju automatski i nemoguće ih je izbjeći. Bitnu razliku predstavlja i činjenica što izravni porezi mogu utjecati na smanjenje inflacije, dok neizravni porezi mogu potaknuti suprotan efekt. Naposljetku, neizravne poreze osjete svi građani i potrošači koji obavljaju kupovinu dobara i usluga, dok izravne poreze snose pripadnici različitih dohodovnih razreda.

3.3. Porezna načela

Pravila koja bi trebao slijediti i pridržavati ih se svaki porezni sustav, predstavljaju zapravo porezna načela. Najbolje pojašnjenje za sam pojam poreznih načela dan je još 1776. godine kad je škotski ekonomist Adam Smith definirao tzv. „kanone“ koji su bili odraz gospodarskog i društvenog funkcioniranja zemlje. U Smithova načela se ubraja (Srb,Čulo, 2006:100):

- „ 1. svaki građanin mora plaćati porez državi prema svojoj sposobnosti i imovinskim mogućnostima,
2. porezna obveza mora biti zakonom regulirana i ne može biti proizvoljna,
3. porez treba prikupljati i naplaćivati kada je to za poreznog obveznika najpovoljnije,
4. administracija pri naplati poreza mora biti jeftina, tako da ono što građani uplate kao porez treba u što većem iznosu ući u državnu blagajnu.“

Iako navedena načela predstavljaju dobru osnovu za oporezivanje, ne poštuju se uvijek i nije ih moguće primjenjivati u svim poreznim oblicima. Ipak, važno je razgraničiti na koji način se pojedino načelo tumači. Prvo načelo ne podrazumijeva da bi svi porezni obveznici trebali

plaćati i snositi jednake stope poreza, već da bi se porezi trebali plaćati proporcionalno s onim što svaki porezni obveznik stječe i ima, odnosno da najveći porezni teret trebaju snositi najimućniji. Na ovaj način nastoji se postići smanjivanje jaza između bogatih i siromašnih te omogućavanje ravnomjerne raspodjele bogatstva u gospodarstvu. Drugo načelo govori kako svi porezi trebaju biti propisani od strane države i to na način da osiguravaju produktivnost tj. da omogućuju dovoljnu količinu prihoda. Također, svi porezi bi unaprijed trebali biti poznati poreznim obveznicima te porezna tijela ne bi smjela samostalno određivati poreze ili ih nametati. Vrlo je važno da osobe koje se oporezuju budu sigurne u funkcioniranje cjelokupnog poreznog sustava i uvjerenе da je sve transparentno i u skladu sa zakonom.

Što se tiče prikupljanja i naplaćivanja poreza u trećem načelu, smatra se kako bi se naplata poreza trebala izvršavati u trenutcima kada to najviše odgovara obvezniku koji ga plaća, no to u praksi nije uvijek moguće. Na primjeru poreza na dohodak, ističe se kako se isti upravo zbog ovog načela naplaćuje uvijek za prethodno razdoblje, tj. prethodnu obračunsku godinu kada je pojedinac već ostvario prihode kako ne bi došlo do apsurdna i naplaćivanja poreza za nešto što još nije zarađeno i stečeno. Posljednje načelo ističe kako se dobrim poreznim sustavom naziva onaj sustav koji primjenjuje minimalne troškove naplate samih poreza. Tom načelu pripomogao je značajan razvoj tehnologije koji je omogućio minimalne troškove naplate poreza, što samo znači da je vladama omogućeno da sve veće iznose prihoda od poreza skladište u svojim proračunima.

Pored spomenutih načela, važno je spomenuti i načela koja je nakon Smitha formulirao njemački znanstvenik Adolph Wagner. Prema Srbu i Čuli (2006) podjela načela prema Wagneru uključuje:

1. financijsko-političko načelo (načelo izdašnosti i načelo elastičnosti),
2. ekonomsko-političko načelo (načelo izbora poreznog izvora i načelo izbora poreznog oblika),
3. socijalno-političko načelo (načelo opće porezna obveze i načelo ravnomjernosti),
4. porezno-tehničko načelo (načelo određenosti poreza, načelo ugodnosti plaćanja poreza i načelo jeftinoće ubiranja poreza).

Wagner je u odnosu na Smitha znatno drugačije formulirao podjelu poreznih načela. On se uvelike protivio proporcionalnom načinu oporezivanja za koji je smatrao da je nepravedan te je zagovarao progresivno oporezivanje. Također, bio je veliki pobornik univerzalnog oporezivanja zbog čega je smatrao da svojim načelima može utjecati na nejednakosti

društvenog blagostanja i pridonijeti smanjivanju siromaštva. Smatrao je kako porezi trebaju biti alat kojim će država pripomoći gospodarstvu i politici.

3.4. Učinci poreza

Iako se za primarni cilj oporezivanja smatra prikupljanje dostatnih prihoda za financiranje državne potrošnje, porezi služe također i kao dobar alat za provedbu kontrole i regulacije potrošnje, proizvodnje i distribucije. Često se kao dva osnovna učinka spominju smanjenje količine proizvoda kojima se trguje i preusmjerenje prihoda državi, no učinci poreza mogu uključivati i neke druge značajke. Sukladno OECD-u (2018) porezni učinci u proizvodnji se dijele na one koji utječu na samu sposobnost rada i volju za štednjom i ulaganjem te one koji utječu na raspodjelu sredstava, a zapravo riječ je o vrlo destimulativnom učinku na sve navedeno. Što se tiče dijela sposobnosti rada, najveći utjecaj se odražava kroz smanjenje raspoloživih sredstava koja ostanu pojedincima nakon oporezivanja. Naravno, navedeno pogađa najviše najosjetljivije grupe ljudi tj. najsiromašnije, jer se time smanjuje njihova kupovna moć i potrošnja, ali i mogućnost i želja za štednjom i ulaganjem.

Nisu svi porezi loši, posebice kada je u pitanju „štetna roba“ poput alkohola i cigareta, gdje veći porezi pridonose da se navedeni proizvodi manje kupuju i koriste. Također, kako bogate osobe imaju više sredstava, opravdano je da će njihov intenzitet štednje biti veći u odnosu na siromašne što zapravo ukazuje da progresivan način oporezivanja može dovesti do smanjenja potencijala za štednjom, a samim time i niže mogućnosti za ulaganjem. Na volju za radom, ali i štednjom i ulaganjem, utječe ponajviše oporezivanje novca, ali i psihološko opterećenje uslijed obveze plaćanja poreza. Privremeni porezi i oni koji obuhvaćaju oporezivanje nenamjerne dobiti nisu uključeni u ovaj segment umanjenja volje za radom, štednjom i ulaganjem. Također, OECD (2018) navodi kako poreznim obveznicima, posebice onima koji se svrstavaju i u pravne osobe, porezi predstavljaju veliki psihički teret i umanjuje im motivaciju za dodatnim radom i ulaganjem iz razloga što znaju da povećanje njihove prodaje ili ostvarene zarade će utjecati i na povećanje njihove porezne osnovice i prihoda koji će država preuzeti. Prilikom raspodjele sredstava treba voditi računa o željenim smjerovima jer veličina i omjer proizvodnje može biti pod velikim utjecajem oporezivanja.

4. Porezne oaze

Od poreznih olakšica za potrošače koje mogu pomoći u uštedi novca, do podjele i pomalo problematičnih poreznih oaza, važno je uočiti i definirati granicu. Razlog tomu je što porezne

oaze mogu stvoriti značajne probleme, osobito za ukupni gospodarski rast i potraživanja od multinacionalnih korporacija. Imaju porezne povlastice za korporacije i za vrlo bogate, te očiti potencijal za zlouporabu u ilegalnim shemama izbjegavanja poreza. Iako je javnost možda donekle upoznata s konceptom poreznih oaza, važno je razumjeti utjecaj ovih rupa i zašto se pojedinci i velike korporacije odlučuju poslovati na *offshore* tržištima.

4.1. Pojam i vrste poreznih oaza

Ne postoji univerzalna definicija, ali porezne oaze, odnosno *offshore* tržišta, općenito su zemlje ili mjesta s niskim ili nikakvim porezima na poduzeća koja omogućuju strancima da tamo lako osnuju tvrtke. Budući da je informacije teško izdvojiti, porezne oaze se ponekad nazivaju i jurisdikcijama tajnosti, jer gotovo uvijek poriču da su porezne oaze. Prvu službenu definiciju poreznih oaza ustupila je Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) 1998. godine, prema kojoj porezna oaza predstavlja područje bez ili s niskim poreznim opterećenjem, nedostatkom učinkovite razmjene obavijesti i transparentnosti te izostankom potrebe za stvarnom aktivnošću. „Porezne oaze naziva se i poreznim utočištima ili rajevima (tax heaven), a tvrtka registrirana kao ekonomski subjekt u takvoj zemlji nosi naziv *offshore*-kompanije“ (Sertić, 2012: 42-43).

Tvrtke i bogati pojedinci mogu legalno koristiti porezne oaze kao sredstvo za skrivanje novca zarađenog u inozemstvu, izbjegavajući moguće veće poreze u svojoj zemlji. Porezne oaze također se mogu nezakonito koristiti za skrivanje novca od poreznih vlasti kod kuće, što je moguće učiniti ako se ne surađuje sa stranim poreznim tijelima. Glavni razlog zbog kojeg se pojedinci i tvrtke odlučuju za ovakav način poslovanja jest novac, jer porezne oaze ostvaruju značajan prihod od naknada koje plaćaju ljudi i tvrtke koje stvaraju i koriste lažne tvrtke. Također, porezne oaze stvaraju posao za odvjetnike, računovođe i tajnice u zemljama koje su dio *offshore* tržišta.

U posljednje vrijeme, prema Shaxsonu (2019), porezne oaze su pod sve većim međunarodnim političkim pritiskom da surađuju sa stranim istragama o poreznim prijevarama. Općenito govoreći, porezne oaze su jurisdikcije koje imaju vrlo niske poreze i nemaju uvjete boravka za strane subjekte i pojedince koji su spremni utajiti novac u svojim financijskim institucijama. Kombinacija labavih propisa i zakona o tajnosti, omogućuje korporacijama i pojedincima da sakriju dio svojih prihoda od poreznih vlasti u drugim zemljama, stvarajući mogućnosti za nezakonite aktivnosti koje nadilaze utaju poreza. Riječ je o nezakonitim aktivnostima koje

predstavljaju razrađeni proces pranja novca, koji uključuje prijenos nezakonito stečenog novca kroz niz lažnih tvrtki dok mu se ne može ući u trag. Zbog navedenoga mnoge zemlje uvode regulatorni nadzor za porezne oaze. Kako bi maksimizirale porezne primitke, mnoge strane vlade održavaju relativno stalan pritisak na porezne oaze da objave informacije o računima za *offshore* ulaganja. Međutim, zbog monetarnog opterećenja, regulatorni nadzor možda nije uvijek glavni nacionalni prioritet. Diljem svijeta postoje programi za povećanje provedbe izvješćivanja o *offshore* ulaganjima, a jedan od primjera je automatska razmjena financijskih informacija koju nadzire Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj. Program zahtijeva od zemalja sudionica da automatski prenesu porezne bankovne podatke štediša stranaca u zemlje u kojima su oni državljani. „U većini slučajeva porezni rajevi nisu nezavisni. Ili pripadaju direktno industrijaliziranim državama kao što je Velika Britanija, SAD, Francuska, Nizozemska i Luksemburg, ili imaju blisku povezanost s važnim financijskim mjestima, koji su neophodni za ovakve strukture“ (Shaxon, 2011:15).

Globalizacija je dovela do toga da velike korporacije proširuju svoje strukture preko inozemnih granica uz značajno razmišljanje o budućim poreznim implikacijama. Jedan od najpopularnijih načina na koji multinacionalne tvrtke koriste porezne oaze je zaštita i iskorištavanje intelektualnog vlasništva. Na taj se način intelektualno vlasništvo drži *offshore* i licencira drugim subjektima grupe u raznim zemljama. Sve inozemne naknade za prodaju i licenciranje tada će se pripisati poreznoj oazi. U nekim slučajevima, naknade za licenciranje mogu biti predmet poreza po odbitku na autorske naknade po stopi mnogo nižoj od stope poreza na dobit u tim jurisdikcijama. To čini porezno učinkovitijim centralno držanje i upravljanje intelektualnim vlasništvom putem subjekta koji se nalazi u poreznoj oazi. Stoga su porezne oaze relativno lako učinile učinkovito porezno planiranje za multinacionalne tvrtke. Netko se može zapitati zašto porezne oaze dopuštaju pojedincima i tvrtkama tako povoljne porezne olakšice i povezanu tajnost. Većina poreznih oaza nije u velikoj mjeri industrijalizirana i ne zahtijevaju provedbu velike porezne osnovice. Ova utočišta održavaju atraktivne porezne režime i minimalne formalnosti za privlačenje stranih ulaganja, stvaranje mogućnosti zapošljavanja i poticanje prijenosa vještina u njihovu nadležnost. Međutim, te su zemlje također potaknule nelojalnu poreznu konkurenciju zbog smanjenja porezne osnovice drugih zemalja u kojima bi porezi dospjeli i bili naplaćeni.

Iako su pravni režimi koje su porezne oaze uspostavile kako bi omogućile ovu tajnost složeni, njihov je osnovni nacrt jednostavan; bankama, tvrtkama, trustovima ili drugim financijskim

subjektima u zemlji, dopušteno je primati novac s bilo kojeg mjesta bez prijave nadležnim tijelima u zemlju iz koje potječe ili iz koje se kontrolira. U nekim je slučajevima zapravo protuzakonito otkriti te informacije, ali na mnogim mjestima to je jednostavno zato što banke ili drugi subjekti nisu dužni to otkriti i ne postoji mehanizam koji bi ih prisilio na to.

Pored navedenih pojašnjenja o samom pojmu poreznih oaza i onoga što one predstavljaju i nude, važno je spomenuti kako ih je moguće rangirati u nekoliko tipova. Prema službenoj internetskoj stranici Excellent Consultants (2001) tipovi poreznih oaza su: porezna utočišta bez poreznog opterećenja (eng. no-tax-havens), utočišta bez poreza na dohodak od inozemstva (eng. no-tax-on-foreign-income havens), porezna utočišta s niskim porezom (eng. low-tax havens) te posebna porezna utočišta (eng. special tax havens). Porezna utočišta bez poreznog opterećenja, odnosno bez poreza, zapravo su ono na što se prvo pomisli pri samom spomenu poreznih oaza. Karakterizira ih postojanje jedino carinskih poreza, dok porezi na prihode, dobit ili kapitalni porezi, ne postoje. Zemlje s ovim oblikom poreza, prema Excellent Consultantsu (2001), predstavljaju idealno utočište multinacionalnih kompanija koje svoje sjedište osnuju na lak način i pri čemu plaćaju dogovorenu godišnju pristojbu, neovisno o dobiti koju ostvare. Glavni predstavnici ove skupine su: Bermuda, Bahami, Kajmanski otoci i Nauru.

Porezna utočišta bez poreza na dohodak od inozemstva, tj. s porezima samo na lokalne primitke, predstavljaju zemlje koje oporezuju samo lokalno stečene prihode. Dvije su kategorije spomenutih utočišta sukladno Excellent Consultantsu (2001), pri čemu je razlika da pojedine države korporacijama dozvoljavaju poslovanje unutar i izvan nje, pri čemu se vrši oporezivanje samo prihoda stečenih unutar države, dok u drugim državama prilikom registracije korporacije se moraju odlučiti hoće li poslovati unutar zemlje s određenim poreznim obvezama ili će poslovati isključivo izvan zemlje i biti izuzete svih poreza. U prijevodu, izuzima se svaka zarada iz stranih izvora poput primitaka od kamata i dividendi, ali izuzimaju se i prihodi izvezeno robe proizvedene lokalno. Primjeri zemalja u kojima se provodi prvi način su: Liberija, Panama, Hong Kong i Britanski Djevičanski Otoci, dok se u drugoj kategoriji nalaze: Irska, Gibraltar, Mauricijus i Jersey. Glavna karakteristika poreznih oaza s niskim porezima je niska porezna stopa na dobit pravnih osoba neovisno o mjestu i izvoru stjecanja. Ugovori kojima se nastoji izbjeći dvostruko oporezivanje također su bitna karakteristika ove skupine poreznih oaza, kao i sama činjenica da u ovoj skupini se vrši najmanje ilegalnih radnji od strane pravnih i fizičkih osoba, ističe Excellent Consultants (2001). Ovom tipu poreznih oaza pripadaju: Cipar, Singapur, Malta, Bahrein i Nizozemski

Antili. Posljednji tip poreznih utočišta čine posebne porezne oaze. Zemlje u kojima na prvi pogled postoje porezni sustavi uobičajeni za sve zemlje, no također i zakonodavstvo koje omogućuje pojedinim korporacijama određene iznimke odnosno fleksibilne korporativne ugovore. Najčešće je riječ o poreznim olakšicama za razne špedicije ili korporacije filmske industrije. Zemlje koje nude takav tretman su: Lihtenštajn, Austrija, SAD, Švicarska i Nizozemska.

4.2. Razvoj i povijest poreznih oaza

Povijest poreznih oaza, kao i same porezne oaze, prepuna je tajni i različitih misterija. Ipak, smatra se kako zapravo koncept poreznih oaza postoji otkako su zemlje odlučile financirati svoje vlade oporezujući građane. Prema Offshore Protectionu (2014) može se reći kako korijeni potječu još iz starog Rima koji je bio majstor u korištenju područja bez poreza, svojevrsnih ranih poduzetničkih zona. Prvi zabilježeni slučaj dogodio se u 2. stoljeću prije Krista kada je Rim odlučio potkopati tadašnju neovisnu grčku otočnu državu Rodos uspostavljanjem luke oslobođene poreza na otoku Delos. Iako je Rodos naplaćivao samo 2% na trgovinu, brzo je izgubio trgovinu zbog nove luke bez poreza i njegova era trgovačke sile je zapravo time okončana. Naravno, tada se pojam poreznih oaza kao takav nije spominjao i formirao, no analizirajući brojne događaje u prošlosti vidljivo je kako je taj način poslovanja bio zastupljen i dok se još nije trgovalo pravim novcem.

„Rim je često koristio poreznu politiku kako bi nagradio prijatelje i kaznio neprijatelje. Gradovi koji su bili lojalni često su dobivali status bez poreza, dok gradovi koji nisu bili tako lojalni, morali su plaćati pozamašan danak. Drevno Judejsko kraljevstvo nerazumno je odbilo ugovor o prijateljstvu s Rimom, što bi dovelo do statusa oslobođenog poreza. Umjesto toga, Židovi su izgubili svoju slobodu i, s vremenom, svoju zemlju za sljedećih 18 stoljeća“ (Offshore Protection, A History of Tax Havens, 2014). S druge strane, europske kolonijalne sile privukle su doseljenike u Novi svijet povoljnom poreznom politikom. Kako ističe Offshore Protection (2014), Španjolci, Englezi i Nizozemci istaknuli su se s niskim porezima kao poticajem za svoje građane da se odvaže na dugu oceansku plovidbu i započnu život u divljini punoj često neprijateljskih domorodaca. Ironično, glavni uzrok američke revolucije proizlazi iz pokušaja engleske vlade da podigne poreze građanima američkih kolonija kako bi platili njihovu obranu i administraciju.

Može se vidjeti da je *Offshore* financijski sektor prvi put započeo 1815. godine kada je prema Offshore Protectionu (2014) Švicarska izjavila da će postati neutralna država. Industrija se polako razvijala tijekom sljedećih sto godina i prvenstveno ju je koristila europska elita, ostajući relativno mala industrija. „Švicarska je dugo gradila svoje financijske institucije na principu stroge bankovne tajne, a njezin su model pokušali pratiti i drugi; Bahami, Lihtenštajn, Luksemburg, New Jersey, a Panama i Liberija su brodovima nudile mogućnost izbjegavanja propisa. Zanimljiv je i podatak da su za pisanje propisa određenih karipskih područja bili zaduženi odvjetnici nerijetko povezani s mafijom“ (Mihaljević, 2012:795-817). Ipak, većina ekonomskih promatrača, kako ističe Offshore Protection (2014), smatra da je 'prava' izvorna porezna oaza bila Švicarska, a drugoplasirani je bio Lihtenštajn. Bankarska industrija u Švicarskoj povijesno je bila poznata kao utočište kapitala, posebno za građane koji bježe od društvenih nemira u mnogim zemljama, poput Njemačke, Rusije i Južne Amerike. Zbivanja nakon Prvog svjetskog rata su i dalje išla na ruku Švicarskoj koja je u njemu ostala neutralna i time izbjegla velike troškove za obnovu infrastrukture, dok je velik broj vlada u Europi bio primoran povisiti poreze kako bi time platio obnovu. Zbog navedenog Švicarska je i dalje držala čvrstu poziciju svojevrsnog *offshore* tržišta s visokim priljevom kapitala, što se održalo sve do kraja Drugog svjetskog rata kada je došlo do razvoja ekspanzivnije neregulirane financijske industrije.

Korištenje poreznih oaza u moderno doba doživjelo je nekoliko faza razvoja, posebice nakon Drugoga svjetskog rata. Offshore Protection (2014) ističe kako su nakon 1950-ih korporativni subjekti sve više počeli koristiti porezne oaze kako bi smanjili svoje globalne porezne obveze. Nedugo nakon toga, britansko zakonodavstvo omogućava liberalniji financijski sustav. No, nakon raspada Britanskog Carstva, mnoga njegova bivša područja uzela su ovu novopronađenu slobodu i pretvorila je u priliku. Učinkovitim stvaranjem sigurnog utočišta za stranu imovinu, uspjeli su generirati val novih profita koji su korišteni za razvoj njihove novostečene slobode. Ironično, UK je time vjerojatno bila odgovornija za širenje poreznih oaza od bilo koje druge pojedinačne nacije, koja je tijekom kasnih 1960-ih i tijekom 1970-ih poticala mnoga od svojih ovisnih teritorija, a uskoro i neovisne mikro-nacije, da razviju vlastite financijske uslužne industrije.

Većina poreznih oaza, prema Offshore Protectionu (2014), između ranih i sredine 1980-ih, promijenila je cilj svog zakonodavstva na razvoj korporativnih instrumenata koji su bili izuzeti od lokalnog oporezivanja. Moderne porezne oaze čak ne moraju biti zasebne zemlje. Sjedinjene

Američke Države su doživjele bijeg poduzeća i kapitala iz država s visokim porezima i visokim propisima, kao što su Kalifornija i New York, u države s niskim porezima, kao što su Delaware i Florida. Tržišta koja su za navedene predstavljala *offshore* sredinu, pametno su koristila poreznu politiku za izgradnju industrije, otvaranje radnih mjesta i povećanje poreznih prihoda. *Offshore* industrija sada pokriva cijeli svijet te postaje i ostaje sastavni dio međunarodnih financija i izgleda kao da će ovdje ostati sve dok postoje visoki porezi u jednoj zemlji, a niski porezi u drugoj.

4.3. Izbjegavanje plaćanja poreza

Izraz izbjegavanje plaćanja poreza, prema Julii Kagan (2022), odnosi se na korištenje zakonskih metoda za minimiziranje iznosa poreza na dohodak koji duguje pojedinac ili tvrtka. To se općenito postiže zahtijevanjem onoliko odbitaka i kredita koliko je dopušteno. No, također se može postići davanjem prioriteta investicijama koje imaju porezne prednosti, kao što je kupnja neoporezivih općinskih obveznica. „Neplaćanje poreza ima dva aspekta: legalno ili prihvatljivo izbjegavanje poreza za što u anglosaksonskoj literaturi postoji naziv *tax avoidance* i nelegalno, kažnjivo izbjegavanje poreza, ili porezna utaja koja se u istoj literaturi naziva *tax evasion*“ (Kesner-Škreb, 1995:267-268). „Izbjegavanje poreza nije isto što i utaja poreza tj. porezna evazija, koja se oslanja na nezakonite metode kao što su neprijavlivanje prihoda i lažiranje odbitaka“ (Kagan, *Tax Avoidance*, 2022). Često ono što ljudi smatraju izbjegavanjem plaćanja poreza više nalikuje utaji poreza jer uključuje skladištenje poreznog novca koji bi se prema zakonu morao platiti.

Izbjegavanje poreza je pravna strategija kojom mnogi porezni obveznici mogu izbjeći plaćanje poreza ili barem smanjiti svoje porezne račune. Zapravo legalno i legitimno, milijuni pojedinaca i poduzeća koriste neki oblik izbjegavanja poreza kako bi smanjili iznos koji duguju. Zakonodavci nerijetko koriste Porezni zakon kako bi manipulirali ponašanjem građana nudeći porezne olakšice ili izuzeća. Na taj način neizravno subvencioniraju određene bitne usluge kao što su zdravstveno osiguranje, mirovinska štednja i visoko obrazovanje. Kako Kagan (2022) ističe, postoji nekoliko načina na koje porezni obveznici mogu izbjeći plaćanje poreza, što uključuje određene kredite i odbitke, izuzeća i rupe koje čine Porezni zakonik. U svrhu izbjegavanja poreza ponekad se koriste i određene lažne ili umjetne transakcije koje služe u svrhu stjecanja porezne prednosti. No, važno je voditi računa da odluku o tome je li neka aktivnost izbjegavanja plaćanja poreza bila legalna ili ne, donosi odgovarajuće zakonodavno tijelo. Upravo zbog navedenog, ljudi moraju biti svjesni posljedica koje im može donijeti samo

neplaćanje poreza, poput toga da će biti izloženi dugotrajnim sudskim procesima i popratnim troškovima, ali i da će im se detaljno preispitivati izvori svih prihoda i sve obavljene transakcije. Naravno, u zemljama s niskim standardom dohotka javlja se problem u vidu nerazvijenosti i niske obučenosti zakonodavnih i poreznih tijela, ali i veće mogućnosti da su isti pod pritiskom bogatih pojedinaca ili korporacija zbog čega odgovorni za izbjegavanje plaćanja poreza, posljedice neće osjetiti.

Prema Stiglitzu, (1985) moguće je govoriti o slijedećim načelima izbjegavanja poreza:

1. odgoda plaćanja poreza;
2. porezna arbitraža među pojedincima koji se suočavaju s različitim poreznim razredima (na primjer unutar obitelji);
3. porezna arbitraža među tokovima prihoda koji se suočavaju s različitim poreznim tretmanom.

Odgoda plaćanja poreza koja se spominje u prvom načelu, može biti zakazana u neodređenom vremenu ili do nje može doći ukoliko porezni obveznik smatra da će u budućnosti moći platiti porez po nižoj stopi. Također, odgoda poreza od strane određenih pojedinaca ili korporacija može uslijediti i radi očuvanja korporativne dobiti u inozemstvu. Drugo načelo zapravo predstavlja prijenose imovine ili stečevina na članove obitelji međusobno, kako bi se izbjeglo plaćanje poreza ili kako jedna osoba ne bi bila podložna plaćanju većeg broja različitih poreza. Jedan od primjera ovog načela je situacija u kojoj osobe koje su nešto naslijedile, ustupaju to nasljedstvo svojoj braći i sestrama ili djeci, kako ne bi morali plaćati poreze na dobiveno. U trećem načelu Stiglitz se najviše osvrće na činjenicu kako se dugoročno stečeni kapitalni dobitci oporezuju prema nižim kamatnim stopama od onih kratkoročnih, zbog čega često zna doći do konvertiranja tj. pretvorbe povrata na kapital u dugoročne kapitalna dobitke. No, smatra se kako danas sve više se izbjegavanje poreza odvija kombiniranjem sva tri navedena načela.

Naravno, kada bi sustavno bilo moguće smanjiti mogućnosti za odgodu plaćanja poreza i za mogućnosti uštede primjenom poreznih arbitraža u druga dva načela, Stiglitz (1985) ističe da bi potencijalno moglo doći do smanjenja aktivnosti za izbjegavanje plaćanja poreza. Same učinke izbjegavanja plaćanja poreza na gospodarstvo je teško izmjeriti, no često ono može uključivati određene resurse koji bi imali alternativnu produktivnu upotrebu. Stavove javnosti i društva je teško izmijeniti, posebice jer se na aktivnosti izbjegavanja poreza gleda pozitivno dok se utaja poreza smatra izrazito negativnom i na glasu je kritika. Međutim, važno je

pridržavati se određenih društvenih normi i poreznog morala, jer upravo oni predstavljaju ključne komponente za poštivanje i pridržavanje poreznih obveza.

4.3.1. Porezna evazija

„Porezna evazija ili utaja poreza, je nezakonita aktivnost u kojoj osoba ili subjekt namjerno izbjegava plaćanje prave porezne obveze. Oni koji su uhvaćeni u utaji poreza općenito su podložni kaznenim prijavama i znatnim kaznama, no osoba se ne smatra krivom za utaju poreza osim ako se neplaćanje smatra namjernim“ (Kagan, 2022). Međutim, ako je kriva, osoba ne samo da može biti odgovorna za plaćanje svih poreza koji su ostali neplaćeni, nego se također može proglasiti krivom za službene optužbe i može se tražiti da služi zatvorsku kaznu. Kako ističe Kagan (2022), prilikom utvrđivanja je li čin neplaćanja bio namjerna, uzimaju se u obzir različiti čimbenici. Najčešće će se ispitati financijska situacija poreznog obveznika u nastojanju da se potvrdi je li neplaćanje rezultat počinjenja prijevare ili prikrivanja prihoda o kojima se izvješćuje. „Neplaćanje se može smatrati prijevornim u slučajevima kada je porezni obveznik nastojao prikriti imovinu povezujući je s nekom drugom osobom“ (Kagan, 2022). To može uključivati prijavu prihoda pod lažnim imenom i brojem socijalnog osiguranja, što također može predstavljati krađu identiteta.

Osoba može biti ocijenjena za prikrivanje prihoda zbog neprijavlivanja rada koji nije slijedio tradicionalne metode evidentiranja plaćanja. To može uključivati prihvaćanje gotovinskog plaćanja za robu ili pružene usluge bez pravilnog prijavljivanja poreznoj upravi tijekom podnošenja porezne prijave. Mnogi vlasnici poduzeća podcijene iznose svojih računa, što je čin za koji se često smatra da je namjerna utaja poreza, a riječ je o dokumentiranim izvorima prihoda i dobiti koji nisu točno prijavljeni Poreznoj upravi. Dok utaja poreza zahtijeva korištenje nezakonitih metoda kako bi se izbjeglo plaćanje odgovarajućeg poreza, izbjegavanje poreza koristi se legalnim sredstvima za smanjenje obveza poreznog obveznika. To može uključivati napore kao što je dobrotvorno davanje odobrenom subjektu ili ulaganje prihoda u mehanizam odgođenog poreza, kao što je individualni mirovinski račun.

4.3.2. Porezni moral

„Porezni moral, općenito definiran kao intrinzična motivacija za plaćanje poreza, vitalni je aspekt poreznog sustava, budući da se većina poreznih sustava oslanja na dobrovoljno pridržavanje poreznih obveznika za većinu svojih prihoda. Poboljšanje poreznog morala stoga ima potencijal za povećanje prihoda uz (relativno) malo napora u provedbi“ (OECD, 2019).

Porezni moral je mnogo više od moralnih uvjerenja pojedinca; također uključuje njihove postupke, koji možda neće odražavati ta iskazana uvjerenja. OECD u svom izvješću (2019) ističe da mnoge studije pokazuju kako dob, religija, financijski stres i slaganje s odlukama vlade povećavaju porezni moral, dok razina obrazovanja i status samozaposlenosti umanjuje porezni moral. Viši porezni moral povezan je i s manjim sivim ekonomijama. Također, ističe se da zemlje srednje i istočne Europe imaju viši porezni moral od bivših članica Sovjetskog Saveza. Povjerenje javnosti u poreze, u međunarodnim istraživanjima o stavovima građana prema porezima koje su provele brojne agencije, pronašlo je golem dokaz da se porez smatra pravnom, a ne moralnom obvezom. Međutim, poštivanje tih zakonskih tereta nedvojbeno je više moralno pitanje. Ako je zakon dovoljno jak i mjere usklađenosti dovoljno učinkovite, pojedinci će plaćati porez čak i ako misle da su moralno pogrešni.

Međutim, težak mehanizam poštivanja propisa može obeshrabriti dobrovoljno plaćanje poreza kojem se porezni obveznici inače ne bi protivili. Stoga OECD (2019) ističe kako je važno naglasiti da se porezni moral odnosi na cijeli porezni ekosustav, a ne samo na internalizirana pojedinačna uvjerenja. Unutar ovog ekosustava svaki porezni obveznik procjenjuje, svjesno ili podsvjesno, niz čimbenika. Zaposlenici rijetko mogu kontrolirati koliko poreza plaćaju, jer to uglavnom upravljaju njihovi poslodavci. Pojedinci nemaju drugog izbora nego plaćati porez na promet robe široke potrošnje, ali čak i kada su stope usklađenosti visoke, zaposlenici i potrošači mogu negodovati zbog razine ili ciljeva oporezivanja ili načina na koji vide potrošena sredstva. Za poduzeća je mehanizam oporezivanja složeniji, djeluje kroz niz ograničenja i varijabli koje su obično manje-više pod kontrolom poslovanja. Prema OECD-u (2019) dobit se izračunava tijekom određenog razdoblja, za određeno zemljopisno područje, na temelju konačne klase financijskih radnji. Ako poduzeće može dokazati da određena transakcija pada izvan vremenskog razdoblja obuhvaćenog njegovim izračunom dobiti, tada na nju neće nastati porez (barem unutar te porezne prijave).

4.3.3. Razlozi izbjegavanja plaćanja poreza

Različiti su razlozi zbog kojih se ljudi odlučuju na izbjegavanje plaćanja poreza te ih je zbog toga moguće klasificirati na nekoliko načina. Jedna od podjela svrstava uzroke na: uzroke proizašle iz institucionalne infrastrukture, uzroke kao posljedicu pravnog sustava te socijalno-ekonomske uzroke. Druga podjela je nešto jednostavnija i odnosi se na objektivne i subjektivne uzroke te je zbog toga ta podjela adekvatnija za daljnju analizu. Objektivni uzroci ne ovise i nisu direktno povezani sa poreznim obveznikom te ih je moguće reducirati i utjecati na njih.

Ekonomsko stanje države, adekvatnost i djelotvornost porezne administracije, visina poreznog opterećenja, učinkovitost pravnog sustava i rada zakonodavnih tijela, pravednost u tretiranju poreznih obveznika, samo su neki od uzorka koji se svrstavaju u ovu kategoriju i zbog kojih se pojedinci i korporacije odlučuju na izbjegavanje izvršavanja porezne obveze. S druge strane, na kategoriju subjektivnih uzroka nije moguće utjecati pošto je riječ o uzrocima koji najviše ovise o samom poreznom obvezniku. Subjektivni uzroci su: povjerenje u Vladu, porezni moral, osobna težnja obveznika za stjecanjem i zadržavanjem profita, nedovoljno razvijeno poimanje važnosti javnih prihoda i neozbiljno shvaćanje cjelokupnog fiskalnog sustava.

4.4. Praksa poreznih oaza i izbjegavanja plaćanja poreza

Aktivnosti *offshore* tržišta i primjene izbjegavanja plaćanja poreza mogu se provoditi na nekoliko načina. U ovom odlomku opisat će se svaka pojedina praksa kojom je sve do sada navedeno moguće i realizirati, a u što se ubrajaju *shell* tvrtke, *offshore* poslovanje, *offshore* ulaganje i *offshore* bankarstvo. Svim praksama je zajedničko što zemlje koje omogućuju njihovu provedbu, ujedno imaju određene koristi od njih kao i sami porezni obveznici koji se odlučuju na njih.

4.4.1. Shell tvrtke

Iako predstavljaju fiktivne tvrtke i postoje samo na papiru, *shell* tvrtke (eng. Shell corporation) uvelike mogu utjecati na pravi svijet poslovanja. U fizičkom smislu, ova vrsta tvrtke prema MasterClassu (2021) ne postoji i nema evidentiranih zaposlenika, no u svome vlasništvu može imati određene financijske instrumente poput bankovnih računa. Prema Jancsicsu (2018) riječ je o neovisnim, pravnim poslovnim subjektima koji služe za izdvajanje i prikrivanje identiteta stvarnih vlasnika. Primjena ove vrste tvrtke često se prema MasterClassu (2021) definira kao prikrivanje nezakonitih poslovnih radnji poput prodaje krijumčarenih proizvoda, pranja novca ili utaje poreza na dohodak, no naglasak je uvijek kako se sve radnje odvijaju u sklopu poslovnih operacija koje su u skladu sa zakonom. No, u svemu ovome MasterClass (2021) ističe kako se *shell* tvrtke ipak moraju pridržavati određenih propisa prilikom registracije i njihova rada. Svi poslovni subjekti moraju biti registrirani te imati i registrirane predstavnike koji se nazivaju i *shell* agentima, čija je funkcija podnijeti potrebnu dokumentaciju nadležnim tijelima zemlje u kojoj se subjekt otvara te oni također plaćaju sve potrebne poreze i naknade, ako oni uopće postoje. Važno je naglasiti da *shell* agent ne mora, i u većini slučajeva i nije, stvarni vlasnik tvrtke koji ima značajnu kontrolu nad njom. Iako bi trebale otkriti identitet stvarnog vlasnika, one tvrtke koje se koriste u nezakonite svrhe to ne čine, te ponekad mogu

predstavljati i lažnu podružnicu neke lažne korporacije osnovane u drugoj zemlji zbog čega je nadležnim tijelima i policiji otežan pristup kontrole aktivnosti i provjere je li riječ o nekom obliku korupcije i pranja novca. Zbog navedenog, MasterClass (2021) stavlja naglasak kako je vrlo važno da u svakom poslovnom subjektu djeluje iskusni i pouzdan odvjetnik koji će pomoći pri usklađivanju financijskih instrumenata te omogućiti da se iskoriste svi pravni oblici koji su dostupni, a da se pri svemu osigura integritet tvrtke.

Prema MasterClassu (2021) tvrtke često mogu biti predstavljene i poslužiti za promet nekretnina te na taj način posjedovati određenu imovinu, dok kreativni umjetnici i samostalni djelatnici mogu posjedovati ovaj oblik tvrtke u svrhu posjedovanja autorskih prava i intelektualnog vlasništva. U većini zemalja tvrtke su legalne i koriste se u legitimne svrhe, međutim sve su češći slučajevi nezakonitog korištenja istih. Pojedinci i tvrtke nerijetko koriste ove poslovne subjekte kako bi umanjili ili uklonili svoju poreznu obvezu, otvarajući *shell* tvrtku u zemlji s niskim ili nikakvim porezima. Poznati giganti poput Applea i Microsofta, također su iskoristili pogodnosti *shell* tvrtki te su osnovali podružnice u zemljama koje im omogućuju niža porezna opterećenja, što naravno dugoročno gledano nije bilo prihvatljivo od strane matičnih država u kojima se nalazi sjedište navedenih korporacija. Također, Jancsics (2018) ističe kako 10% svjetskog BDP-a drži se u *offshore* poreznim oazama na globalnoj razini, pri čemu veliki udio pripada upravo lažnim shell tvrtkama koje se koriste za ilegalne poslovne transakcije ili izbjegavanje plaćana poreza.

4.4.2. *Offshore* poslovanje

Uspostavljanje određenih poslovnih funkcija izvan matične zemlje tj. u zemlji koja ne predstavlja i samo sjedište tvrtke, prema naziva se *offshore* poslovanje (eng. Offshoring). Prema Hayesu (2022) upotreba ove vrste geografske aktivnosti često je prisutna kako bi se iskoristile određene pogodnosti koje se pružaju u stranim zemljama poput labavih propisa ili standarda nižih plaća, što uvelike doprinosi značajnim uštedama za cjelokupno poslovanje. Prema definiciji OECD-a (2004), pojam *offshore* poslovanja koristi se opisivanje odluke poduzeća (ili vlade) da zamjene uslužne funkcije koje se isporučuju na domaćem tržištu uvezenim uslugama proizvedenim izvan matične zemlje. U praksi, Jain (2021) navodi kako je riječ o prebacivanju dijela poslovanja, npr. tvornica, u drugu zemlju gdje su prisutne niže cijene materijala i sirovina, jeftina radna snaga i niži porezni propisi te prodaja proizvedenoga u matičnoj zemlji tvrtke uz niže troškove, ali i krajnje ostvarivanje profita. Navedena aktivnost može utjecati na uštede, kako proizvođača, tako i krajnjih potrošača, što je vidljivo na primjeru

snižavanja troškova za odjeću i elektroniku. *Offshore* poslovanje ne obuhvaća samo proizvodnju fizičkih proizvoda, već se ono odnosi i na pružanje usluga, gdje najveći primjer predstavlja korištenje usluga IT usluga zemalja u razvoju od strane zapadnih razvijenih zemalja. Brojne pogodnosti koje ova vrsta poslovanja nudi prema Jainu (2021) uključuju: veću mogućnost usredotočiti se na osnovu djelatnost tvrtke, smanjenje troškova (rada i drugih operativnih troškova), jeftinu i kvalificiranu radnu snagu, bolju kontrolu (pravilno upravljanje i reguliranje poslovnih operacija), porezne pogodnosti te ublažavanje rizika (manja mogućnost propasti ili bankrota). Naravno, svaki oblik poslovanja nosi i određene nedostatke i minuse, pri čemu Jain (2021) u ovom slučaju navodi: komunikacijske barijere (najviše zbog jezične barijere), lokacije na velikim udaljenostima, etička pitanja (plaćanje nedovoljnih naknada i podcjenjivanje *offshore* radnika), socijalno-kulturne probleme, geografske ili političke nemire te sigurnosne probleme (mogućnost i prijetnja zatvaranjem i zabranjivanjem rada).

4.4.3. *Offshore* ulaganja

Sva ulaganja koja se provode izvan matične države ulagača, moguće je nazvati *offshore* ulaganjima. Preko 50% svjetske imovine i provedenih ulaganja, posljedica je aktivnosti *offshore* ulaganja. Prema Hayesu (2022) provedbu ove aktivnosti najčešće primjenjuju ulagači s visokom neto vrijednošću, ali i iskusnim financijskim vještinama, pošto ovaj oblik poslovanja može nositi značajan rizik. No, ipak ova vrsta ulaganja nije namijenjena samo bogatim ljudima, često su pojedinci sudionici ulaganja, a da toga nisu ni svjesni. Kod mnogih ljudi postoji mogućnost *offshore* ulaganja u vidu mirovine te je to potpuno legalna i česta praksa. Osobe koje su iseljenici, najčešće i nakon odlaska imaju otvorene bankovne račune u matičnim zemljama, a plaću primaju u stranoj valuti te za njih ovaj oblik ulaganja ima smisla, posebice ako će s novcem zarađenim u inozemstvu kupiti nekretninu u matičnoj zemlji. *Offshore* ulaganje omogućuje na taj način, ne samo korištenje novca izvan matične države, već daje mogućnost ulaganja u nekretnine, posao ili *offshore* investicijske fondove. Mnogi *offshore* fondovi nude značajne porezne olakšice te je ulaganjem u njih moguće poboljšati stope povrata jednostavnim reinvestiranjem.

U odnosu na regularna i tradicionalna ulaganja, *offshore* ulaganja prema Segalu (2019) nose, kako je i ranije rečeno, veći rizik, ali i određene prednosti poput poreznih olakšica, zaštitu imovine te veći stupanj privatnosti i očuvanja te se otvaraju prilike za ostvarivanje veće stope povrata uložениh sredstava. No, Hayes (2022) naglašava kako je važno biti na oprezu budući da ovakve vrste ulaganja mogu biti pod većom regulatornom kontrolom nadzornih tijela te

moгу biti popraćene s višim troškovima održavanja *offshore* računa. Također, svi ulagači obvezni su nadzornim i poreznim tijelima prijaviti svoje prihode, ali i ostvarene kamate koje su stečene putem *offshore* ulaganja.

4.4.4. *Offshore* bankarstvo

„*Offshore* banka jednostavno se definira kao financijska institucija, konkretnije banka koja se nalazi izvan matične zemlje njezinih klijenata. Licenca za *offshore* bankarstvo može se definirati kao licenca koja se daje *offshore* banci da obavlja svoju poslovnu djelatnost samo s državljaninom izvan jurisdikcije kojemu je izdana licenca za korištenjem određenih valuta koje nisu domaća valuta“ (Amiry, 2020:289-293). Na navedeni način moguće je osigurati imovinu u financijskim institucijama, ali kao i u slučaju *offshore* ulaganja, treba voditi računa o zakonskim ograničenjima matične zemlje svakog klijenta. Mnogi ljudi, kako navodi Hayes (2022), se odlučuju na ovu vrstu bankarstva kako bi umanjili ili izbjegli porezne obveze, ali i oduzimanje te blokiranje bankovnih računa u matičnoj zemlji. S druge strane, osobama koje rade u inozemstvu ovo može biti od koristi jer na taj način imaju mogućnost štednje, ali i korištenja sredstava u stranoj valuti, bez da vode računa o kretanjima valutnog tečaja.

Naravno, kao i sve prethodno navedene prakse, Errico i Musalem (1999) navode ako se pridržava svih zakonskih propisa, *offshore* bankarstvo se smatra potpuno legalnom aktivnošću, no moguće je izazvati velike sumnje s obzirom da računi u takvim bankama dopuštaju pojedincima pohranjivanje novca u svrhu izbjegavanja plaćanja poreza ili novca koji je stečen na nezakonit način. Ova vrsta banaka nije prisutna u svim državama te uvelike ograničava dostupnost svojoj informacija javnosti, zbog čega nije na dobrome glasu posebice jer se često povezuje upravo s nekolicinom nezakonitih radnji, pa čak i financiranjem terorističkih napada. Iako *offshore* banke nude svojim klijentima visoku razinu privatnost i pozivaju se na tajnost financijskih podataka, Errico i Musalem (1999) ističu kako njihova prevelika povezanost s financijskim kriminalom dovodi do nepovjerenja javnosti u funkcioniranje cjelokupnog financijskog sustava.

5. Analiza *offshore* tržišta

Izraz *offshore* odnosi se na lokaciju izvan nečije matične zemlje, dok se sam pojam obično koristi u bankarskom i financijskom sektoru za opisivanje područja u kojima se propisi razlikuju od matične zemlje. *Offshore* lokacije su općenito otočne države, gdje subjekti osnivaju korporacije, ulaganja i depozite. Tvrtke i pojedinci (obično oni s visokom neto vrijednošću) mogu se preseliti u *offshore* zemlju radi povoljnijih uvjeta, uključujući izbjegavanje poreza, blaže propise ili zaštitu imovine. Iako se *offshore* institucije također mogu koristiti u nezakonite svrhe, one se ne smatraju ilegalnima. Da bi se kvalificirala kao *offshore*, aktivnost koja se odvija mora biti smještena u zemlji koja nije matična država tvrtke ili investitora. Kao takva, dok se matična baza za osobu ili tvrtku može nalaziti u jednoj zemlji, poslovna aktivnost se mora odvijati u drugoj. U najjednostavnijem smislu, *offshore* može značiti bilo koju lokaciju u inozemstvu – bilo koju zemlju, teritorij ili jurisdikciju.

Temeljne karakteristike svakog *offshore* tržišta prema Hayesu (2022) su: stroga povjerljivost i anonimnost od strane banaka, minimalna i nepostojeća porezna opterećenja, smanjeni rizik i veći potencijal rasta, značajne uštede za poduzeća, manjak transparentnosti poslovanja, zaštita imovine, labavi propisi te izbjegavanje razmjene i ustupanja poreznih informacija s drugim poreznim vlastima. „U nastojanju da održe svoju stečenu poziciju globalnih lokacija od izuzetnoga financijskog interesa i privuku što brojniju klijentelu, *offshore* tržišta vode bespoštednu međusobnu borbu, ali rijetko konkurirajući novim financijskim metodama i proizvodima ili snižavanjem troškova financijskih usluga na međunarodno prihvatljiv način“ (Mihaljević, 2012:795-817). Odlazak u *offshore* uobičajen je za velike tvrtke i imućne pojedince iz prethodno navedenih razloga. Oni također mogu odlučiti otvoriti račun u banci i držati ulaganja u određenoj zemlji ako tamo često putuju. Pristaše ovog oblika poslovanja često tvrde da oni poboljšavaju protok kapitala i olakšavaju međunarodne poslovne transakcije. No, Hayes (2022) tvrdi da kritičari sugeriraju kako *offshoring* pomaže sakriti porezne obveze ili nezakonito stečene dobitke od vlasti, iako većina zemalja zahtijeva prijavu stranih udjela.

Odlazak u *offshore* također je postao način za više nezakonitih aktivnosti, uključujući prijevaru, pranje novca i utaju poreza. S druge strane, smatra se da je riječ o savršeno legalnom načinu poslovanja jer subjektima pruža veliku privatnost i povjerljivost. Međutim, brojne vlasti su zabrinute da se tržišta koriste za izbjegavanje plaćanja poreza te zbog toga postoji povećan pritisak na zemlje da prijave strane udjele globalnim poreznim tijelima. Na primjeru koji je Hayes (2022) izdvojio u svom članku, Švicarci su poznati po svojim strogim zakonima o

privatnosti. U jednom trenutku švicarske banke čak nisu imale imena vezana uz bankovne račune. No, Švicarska je pristala predati informacije stranim vladama o vlasnicima njihovih računa, čime je zapravo okončana utaja poreza.

5.1. Prednosti i nedostaci *offshore* tržišta i poreznih oaza

Sustav poreznih oaza i *offshore* tržišta ponekad se doživljavao kao blagoslov, a danas se na njega sve više gleda kao na poslovanje puno tajni i zavjera, koje se nalazi sve više na meti kritičara. Međutim, postoje li ipak određene pogodnosti ovakvog sustava? Za i protiv poreznih oaza uvijek će se žestoko raspravljati sve dok te regije postoje. Na neki način one mogu kontrolirati pohlepu, no na druge načine ju isto mogu potaknuti. Pronalaženje pravog rješenja mora biti kontinuiran proces koji se temelji na dokazima koje su već pružile same porezne oaze.

Tablica 1. Prednosti i nedostaci *offshore* tržišta i poreznih oaza

Prednosti	Nedostaci
Lako pokretanje posla (<i>start up-a</i>)	Visoki troškovi poslovanja
Zaštita osobnih financijskih podataka	Opsežna papirologija
Nema dijeljenja pouzdanih informacija sa stranim tijelima (zemljama)	Prilagođavanje i nejednakost zakona
Mali broj nametnutih poreza	Ilegalne aktivnosti
Nedostatak transparentnosti	Pravne posljedice

Izvor: Izrada autora prema Gaille (2016)

Kao ključna prednost svega se ističe činjenica da je lako osnovati posao, jer su porezne oaze stvarno *offshore* financijska središta za pojedince i tvrtke. Za inkorporiranje *offshore* poslovanja u porezni raj potrebno je otprilike isto toliko truda koliko i za balansiranje osobnog tekućeg računa u većini slučajeva. Iako se mora učiniti malo više od samog postavljanja trgovine kako bi se iskoristilo ono što porezna oaza može pružiti, većina investitora može dovršiti taj proces u vrlo kratkom vremenu.

Porezne oaze poznate su i revne u zaštiti osobnih financijskih podataka ulagača, a općenito postoji neka vrsta formalnog zakona koji onemogućuje stranim poreznim službenicima pristup ovim informacijama. Također, Gaille (2016) naglašava kako neće doći do dijeljenja informacija ili i ako dođe, dijelit će se samo minimalne informacije o tome tko i u kojem iznosu ulaže stranim tijelima. Bitna stavka je postojanje vrlo malog broja poreza koji su uglavnom nametnu, a postoje i iznimke područja bez poreza. Ne postoji precizna definicija onoga što

porezna oaza zapravo može nametnuti, ali cilj je ponuditi mjesto gdje strani pojedinac ili tvrtka s novcem za ulaganje može izbjeći svoje domaće visoke poreze. Uz nedostatak oporezivanja mogu postojati i rabati i drugi poticaji.

Nedostatak transparentnosti, Gaille (2016) ističe također kao moguću prednost *offshore* tržišta. Često se na tim područjima stvaraju mašinerije potrebne za održavanje svoje prisutnosti izvan očiju javnosti, gdje dogovorene porezne stope, tajne odluke i druge administrativne komponente općenito nisu dostupne nikome osim onima koji se kvalificirani da budu sudionici takvog tržišta i u njemu drže svoj novac. Lokalna prisutnost općenito nije potrebna, a u većini slučajeva ne mora se živjeti ili posjedovati nekretnina u poreznoj oazi kako bi se tamo uskladištio vlastiti novac. Moguće je postaviti natpisnu pločicu na mjesto i tražiti porezne olakšice, čak i ako se ne obavlja trgovina ili proizvodnja s tog mjesta.

Iako se konstanto govori o izbjegavanju naplate poreza i osiguravanja još veće količine novaca, sami troškovi poslovanja u poreznim oazama obično su veći. Troškovi poslovanja prema Gailleu (2016) mogu biti više od 2,5 puta veći od troškova poslovanja u zemlji iz koje se dolazi. Iako je svrha ograničiti oporezivanje, neki ulagači i tvrtke mogu otkriti da izbjegavanje poreza košta više nego da ih stvarno plate i ostanu izvan zakonskih nijansi sive boje koje se ponekad povezuje s poslovanjem na *offshore*. Papirologija može biti opsežna budući da većina poreznih oaza uspješno djeluje jer imaju više ugovora s više zemalja koji stvaraju sukobljene jurisdikcije u pogledu poreznih zahtjeva. Ugovori o izbjegavanju plaćanja poreza posebno su popularni, osobito ako u sporazumima postoje rupe u prevenciji razmjene informacija.

Važna negativnost cijele priče je što se zakoni u poreznim oazama mogu primjenjivati na nejednak način. Ako se želi nešto obaviti u poreznoj oazi, postoji velika šansa da će biti uključeno podmićivanje ili "naknade" kako bi se proces mogao ubrzati. Moguća je čak i potreba angažiranja određenog agenta da predstavlja tuđe financije na *offshore* tržištu. Nedostatak u vidu mogućnosti koje mogu potaknuti ilegalne aktivnosti, prema Gailleu (2016) odnosi se na činjenicu da porezne oaze mogu poticati pranje novca ili druge ilegalne aktivnosti, što bi nekima moglo koristiti kratkoročno, ali dugoročna posljedica je da svjetska ekonomija postaje povrijeđena.

Ono čega bi se pojedinci trebali najviše bojati je što mogu postojati pravne posljedice. Do odavanja ili curenja informacija o tajnim poslovima, većinom će doći zbog ljudi koji su uključeni u samu aktivnost, jer ljudi i tvrtke povezane s poreznim oazom uvijek traže bolju

ponudu. Ako se vlasti približavaju, potrebna je samo jedna osoba da skoči s "brod" da bi se cijela stvar srušila. Ponekad posljedice mogu uključivati čak i zatvorsku kaznu. Kada je prisutno puno novca, prisutna je i pohlepa, a ulaganje ili skladištenje novca unutar poreznih oaza može postati opasno kada vlada postane nestabilna ili odluči prihvatiti kontrolu razmjene kao način kontrole vanjskih ulaganja.

5.2. Aktivna *offshore* tržišta u svijetu

Glavno pitanje koje se postavlja u trenucima kada najbogatije osobe na svijetu nastoje utajiti svoje poreze, odnosno traže porezne oaze kako bi zaštitili prihode i bogatstvo od svojih domaćih vlada, je kamo se okrenuti? Ako se odluče pri tome na ulaganje novca na *offshore* tajne račune, dva ključna kriterija prema Hayesu (2022) o kojima moraju voditi brigu su tajnost i pristupačnost. Na temelju kulture i brojnih medijskih izvještaja, nije niti moguće zamisliti koliko tajni skriva jedna banka u Švicarskoj ili malena otočna država poput Kariba. No, iako u svemu navedenome ima istine, realna slika prikazuje da su *offshore* oaze raširene po cijelom svijetu. Neke od njih predstavljaju male nacije, kao što je i očekivano, no postoje i one druge, velike ekonomske sile što uvelike iznenađuje posljednjih nekoliko godina. Prikazana tablica u nastavku predstavlja 20 najjačih *offshore* tržišta tijekom 2020. godine prema istraživanju koje je provela engleska nevladina organizacija Tax Justice Network, a 20 zemalja je poredano prema njihovom indeksu financijske tajnosti (Financial Secrecy Indeks - FSI). Radi lakše predodžbe o kakvim zemljama je riječ, u tablici su prikazane vrijednosti BDP-a po glavi stanovnika izražene u tekućim američkim dolarima iz 2020. godine te indeks ljudskog razvoja (HDI) iz 2018. godine.

Tablica 2. Prikaz Top 20 Poreznih oaza tijekom 2020. godine prema indeksu financijske tajnosti uz odabrane pokazatelje razvijenosti

Redni broj	Naziv zemlje	FSI	BDP po stanovniku (US \$)	HDI
1.	Kajmanski otoci	1575	85.346,80	0.888
2.	Sjedinjene Američke Države	1487	63.027,70	0.920
3.	Švicarska	1402	87.100,40	0.946
4.	Hong Kong	1035	46.101,00	0.939
5.	Singapur	1022	60.729,50	0.935
6.	Luksemburg	849	116.356,20	0.909
7.	Japan	695	39.918,20	0.915
8.	Nizozemska	682	52.396,00	0.933
9.	Britanski Djevičanski otoci	619	49.357,00	-

10.	Ujedinjeni Arapski Emirati	605	36.284,60	0.866
11.	Guernsey	564	50.353,00	0.985
12.	Ujedinjeno Kraljevstvo	535	41.098,10	0.920
13.	Tajvan	507	28.383,00	0.916
14.	Njemačka	499	46.252,70	0.939
15.	Panama	480	12.509,80	0.795
16.	Jersey	467	45.320,00	0.985
17.	Tajland	449	7.158,80	0.765
18.	Malta	442	28.946,50	0.885
19.	Kanada	438	43.258,30	0.922
20.	Katar	433	50.124,40	0.848

Izvor: Izrada autora prema sljedećim podacima; službene internetske stranice Visual capitalist (Wallach, 2021), službene internetske stranice The World Bank (2021), službene internetske stranice UN dana (2021), službene internetske stranice CEIC data (2022), službene internetske stranice UN dana (2019)

Na prvi pogled vidljivo je kako više od pola prikazanih zemalja potječe iz Europe, dok su preostale rasprostranjene na području Sjeverne i Južne Amerike te Australije. Važno je za napomenuti kako je stvaran broj aktivnih tržišta puno veći i više rasprostranjeniji nego što je to vidljivo iz tablice. Međutim, svakako je intrigantno zapitati se kako funkcionira sustav poreznih oaza u prikazanim zemljama i po čemu se baš ti teritoriji razlikuju od ostalih. U top 20 zemalja svrstale su se većinom sve visoko razvijene zemlje ako se uzima u obzir pokazatelj BDP-a po glavi stanovnika i indeks ljudskog razvoja, koji je u korelaciji sa pokazateljem BDP-a. Prikazano stanje je vrlo iznenađujuće s obzirom na to da se oduvijek smatralo da su porezne oaze većinski smještene u nerazvijenim područjima gdje su standardi puno niži od prikazanog.

Analizirajući prvu poreznu oazu, Kajmanske otoke, može se reći kako je riječ o jednoj od najpoznatijih poreznih oaza u svijetu s visokim udjelom BDP-a po glavi stanovnika, ali i visokim indeksom ljudskog razvoja. Za razliku od većine zemalja, Kajmanski otoci nemaju porez na dobit, što ih prema Boyte-White (2021) čini idealnim mjestom za multinacionalne korporacije da baziraju podružnice kako bi zaštitile dio ili sve svoje prihode od oporezivanja. Osim što nemaju porez na dobit, ne nameću nikakve izravne poreze stanovnicima. Nemaju poreza na dohodak, poreza na imovinu, poreza na kapitalnu dobit, poreza na plaće i poreza po odbitku, zbog čega se smatraju zapravo porezno neutralnima. Umjesto da ostvaruju prihod izravnim oporezivanjem, Boyte-White (2021) naglašava da se ondje ostvaruju prihodi od naknada koje se odnose na turizam i radne dozvole, financijske transakcije i uvozne carine. Kod SAD-a kao predstavnika porezne oaze, važno je istaknuti kako zapravo nije riječ o jednoj

državi, već velikom broju zasebnih poreznih oaza gdje svaka država i teritorij ima svoje zakone i propise o financijskim transakcijama koje se koriste za utaju poreza ili pranje novca. Među velikim brojem teritorija, mogu se izdvojiti Južna Dakota, Delaware, Nevada i New Hampshire kao najpopularnija mjesta za bogate koji tamo skrivaju svoje milijarde dolara. Ono po čemu je SAD privlačan u odnosu na ostale zemlje je dopuštanje tajnosti dioničara, odnosno, korporacije ne moraju navesti tko su sve njihovi dioničari, a ni trust ne mora nužno navesti sve svoje dioničare.

Švicarska je i dalje visoko na vrhu liste preferiranih poreznih oaza zbog niskog oporezivanja stranih korporacija i pojedinaca. Iako Švicarska više nije mjesto za "skrivanje" novca zbog pritiska Sjedinjenih Država i Europske unije, bogatima i dalje nudi neke pogodnosti za život i držanje novca tamo što je vidljivo i po iznimno visokim pokazateljima razvijenosti koji su prikazani u tablici. Iako ne dopušta stranim pojedincima da žive i posluju u njezinim granicama bez poreza, prema Offshore Protectionu (2022) u Švicarskoj bogati pojedinci mogu platiti nisku paušalnu opciju na novac koji pohrane unutar zemlje, a vlada smatra da su njihovi porezi time plaćeni. Važno je napomenuti da ove porezne olakšice nisu dostupne pojedincima koji se presele u Švicarsku radi zapošljavanja. Stranim korporacijama je također privlačno otvoriti urede unutar Švicarske jer nacionalna vlada nudi značajne porezne olakšice tvrtkama koje drže 10% udjela u drugim korporacijama. Konkretno, vlada smanjuje iznos poreza koji korporacija duguje na dobit na temelju broja dionica koje posjeduje.

Hong Kong se također smatra jednom od vodećih poreznih oaza s iznimno visokim indeksom ljudskog razvoja, a Narodna Republika Kina, čiji je Hong Kong dio, dopušta autonomiju Hong Konga i nedvojbeno dopušta još veću tajnost nego što je otok imao pod svojim bivšim britanskim vladarima. Kako tvrdi Offshore Protection (2022) na otoku se ne oporezuje dohodak ostvaren izvan granica, a još je korisnije to što autonomna regija ne naplaćuje porez na kapitalnu dobit, kamate ili dividende pri čemu stranci koji svoj novac drže u Hong Kongu ne plaćaju poreze na neto vrijednost i poreze na javne naknade. Singapur nudi *offshore* usluge klijentima širom svijeta koje prema Offshore Protectionu (2022) uključuju: osnivanje tvrtki, *offshore* bankarstvo i formiranje *offshore* trustova među ostalim učinkovitim uslugama. Singapur je poznat kao nisko porezno utočište jer ima vrlo nisku poreznu shemu i za rezidente i za one koji to nisu, a što se također odnosi na strane i domaće korporacije. Povoljan porezni režim potiče korporacije da osnivaju subjekte posebne namjene u Luksemburgu, a jedan od glavnih motivatora je i činjenica da je Luksemburg zemlja s najvećim iznosom BDP-a po glavi

stanovnika od svih analiziranih zemalja. Jedna od prednosti prema Neugartenu (2021) je nedostatak poreza po odbitku na isplate kamata što može omogućiti da ta plaćanja izbjegnu oporezivanje u jurisdikciji u kojoj su ti primici generirani. Iako je riječ o maloj zemlji s malim brojem stanovnika, Luksemburg je postao popularan među tvrtkama koje žele izdati dug jer nema porez po odbitku, ne zahtijeva državnu pristojbu i ne traži od izdavatelja obveznica da objave prospekt.

Za Japan, kao zemlju u razvoju koja bilježi vrlo visok indeks ljudskog razvoja, vrlo je teško pristupiti informacijama na koji način se odvija funkcioniranje poreznih oaza i *offshore* poslovanja. No, postoji zakon koji se zove Zakon o protumjerama poreznog utočišta, a primjenjuje se na bilo koju japansku podružnicu u jurisdikciji s niskim porezom s poreznom stopom od 20% ili manje. Prema ovom zakonu, japansko matično društvo oporezuje se na neraspoređenu zaradu ovih stranih podružnica. Karakteristike koje opisuju Nizozemsku kao predstavnicu poreznog raja, prema Parrieti (2021) su različiti porezni poticaji, porez po odbitku od 0% i dokazi velikog premještanja dobiti. Također, prisutan je i nedostatak oporezivanja prihoda od određenih hibridnih financijskih instrumenata, nema testa stvarnog vlasništva u pogledu smanjenja poreza po odbitku na dividende te povlašteni porezni tretman dohotka od imovine intelektualnog vlasništva. Britanski Djevičanski otoci idealno su mjesto za otvaranje *offshore* bankovnog računa, jer zemlja ne nameće nikakve poreze na *offshore* račune i nema porezne sporazume s drugim zemljama, čime se štiti financijska privatnost vlasnika bankovnih računa. Prema Offshore Protectionu (2022) prednost za klijente *offshore* bankarstva i *offshore* tvrtke registrirane ondje je to što nema kontrole razmjene, što znatno olakšava prijenos sredstava s jednog mjesta na drugo u svrhe trgovanja i ulaganja, a istovremeno štiti financijsku privatnost.

Kod Ujedinjenih Arapskih Emirata, Dubai je taj koji predvodi kao prijestolnica poreznih oaza. Kao porezni raj Dubai nema poreznu politiku za korporacije koje su registrirane u jurisdikciji, ali tamo ne posluju. Dobit, kamate, dividende i bilo koja druga vrsta prihoda ostvarena u inozemstvu od strane Dubai *offshore* tvrtke, prema Offshore Protectionu (2022), neće se oporezovati lokalno u poreznoj oazi Dubaija. Također, ondje nema poreza na kapitalnu dobit, poreza na nasljedstvo, poreza na nekretnine ili poreza na dohodak. Otok Guernsey koji je pod britanskom krunom te kao i Jersey bilježi najviši indeks ljudskog razvoja među prikazanim zemljama, skriva mnogo tajni odnosno ima javno dostupnih minimalno informacija. Otočne vlasti osporavaju oznaku tajnosti, tvrdeći da im se može vjerovati da će čuvati tuđi novac jer

znaju tko je vlasnik te prosljeđuju informacije o svim lošim investitorima. No, iako se Guernseyeva tajnost dugo koristila za skrivanje financijskih informacija od ljudi diljem svijeta, sve se više osjeća da se slični trikovi sada koriste za skrivanje informacija i od samih građana otoka. London je glavni porezni raj i predstavnik u ime Ujedinjenog Kraljevstva, a dobro uhodani bankovni sustavi grada povjerljivi su i korisni za strance iz gotovo svih zemalja svijeta. Zemlja je također posebno popularna među stranim milijarderima koji prema Offshore Protectionu (2022) imaju koristi od nedostatka poreza na dohodak ili kapitalnu dobit na ulaganja koja se drže izvan zemlje.

Što se pak Tajvana tiče, raspoložive informacije ne ukazuju na prvu da je riječ o poreznoj oazi, međutim često je znalo doći do usporedbi kako navodi Shaxson (2016) da što Švicarska kao porezna oaza predstavlja za Europu, to je upravo Tajvan za Kinu iako se radi o zemlji u razvoju s vrlo visokim indeksom ljudskog razvoja. Smatra se kako upravo najviše kineskih milijardera i korporacija traži svoje utočište na Tajvanu kako bi zaštitili svoju imovinu i prihode. Kako tvrdi Parietti (2021) strani ulagači oslobođeni su tereta poreza na kamate u Njemačkoj, pri čemu država zadržava privatnost vlasnika računa. Za nerezidentna poduzeća, inozemni prihod izuzet je od oporezivanja bilo da je u obliku dividende od stranih podružnica ili prihoda ostvaren u stranim podružnicama. Korporacije imaju koristi od njemačkog poreznog okruženja jer na samo 5% dividendi i kapitalnih dobitaka imaju poreze.

Panama zakonom strogo štiti privatnost *offshore* trustova i zaklada te nema porezne sporazume s drugim zemljama niti zakone o kontroli tečaja, a u usporedbi s ostalim zemljama ima nižu stopu indeksa ljudskog razvoja te znatno niži iznos BDP-a po glavi stanovnika. Značajna karakteristika Panamskog zakona o *offshore* jurisdikciji prema Offshore Protection (2022) je da je tvrtkama dopušteno obavljati poslovne operacije unutar i izvan *offshore* jurisdikcije. *Offshore* panamske tvrtke i njihovi vlasnici ne podliježu porezima na dohodak, korporativnim porezima ili lokalnim porezima, a ljudi bilo koje nacionalnosti mogu se inkorporirati ondje. Ovisnost o kruni Jerseyja djeluje prema drugačijim zakonima o financijskoj transparentnosti od većine bankarskih sustava. Parietti (2021) naglašava da je zloglasan po postupcima čuvanja bankovne tajne, kao i po općoj tajnosti u pitanjima vlade i pravosuđa, a država ne naplaćuje porez na poduzeća stranim i domaćim tvrtkama koje su osnovane na otoku. Porezna oaza Tajlanda, kako navodi Gordon (2019), na prvu se ne može poistovjetiti s prethodno navedenim zemljama, pri čemu je sustav oporezivanja za pojedince u Tajlandu teritorijalni, a sam dohodak ostvaren izvan zemlje se ne oporezuje sve dok se ne prenese u Tajland u roku od jedne godine

od kada je ostvaren. Često se spominje da je Tajland najpogodniji za velike imućnike koji tamo dolaze već zapravo s velikom količinom vlastita novca kao vida uštedevine te u tim okolnostima zapravo ne moraju plaćati poreze. No, Tajland je u usporedbi s preostalim teritorijima najnerazvijeniji te bilježi najniži iznos BDP-a po glavi stanovnika te najniži indeks ljudskog razvoja.

Malta, kao i mnoge prethodne zemlje, dopušta velikim multinacionalnim poduzećima da imaju koristi od nižih poreza na deklariranu dobit, puneći džepove dioničara novcem koji bi inače doprinio razvoju zemlje. No, sama Malta se prema Offshore Protectionu (2022) ističe po tome što ondašnje tvrtke plaćaju najniži porez na dobit od svih zemalja EU. Jedna od najnovijih poreznih oaza, koja se ponajviše počela isticati unazad pet godina je Kanada. Prvi razlog tomu, kako navode Cribb i Chown Oved (2017) je što je kanadska vlada kriminalcima i poreznim varalicama olakšala više nego ikad prenošenje novca potpisivanjem poreznih sporazuma sa 115 zemalja, što je najveći broj na svijetu. Drugi ključni razlog je taj što su kanadski sustavi za registraciju poduzeća, federalni i pokrajinski, obavijeni istom vrstom tajne koja postoji u poreznim oazama kao što su Britanski Djevičanski otoci, Panama i Bahami. Vlasnici tvrtki koji ne žele biti identificirani u kanadskim korporativnim registrima mogu platiti odvjetnika ili zamjenika za pojavljivanje u svim javnim podnescima. Posljednji na listi top 20 poreznih oaza čije karakteristike će se pojasniti je Katar. Za zemlju koja slovi kao jedna od najbogatijih zemalja na svijetu ako se u obzir uzme iznos BDP-a po glavi stanovnika, iako je riječ o zemlji bogatoj rudama, i dalje se postavlja pitanje je li sav taj iznos legalno stečen. Važno je naglasiti da država ne naplaćuje poreze na osobne prihode, dividende, autorske naknade, dobit, kapitalnu dobit i imovinu.

5.3. Utjecaj poreznih oaza na svjetsku ekonomiju

Razvoj poreznih oaza kontinuirano se pojavio u svim dijelovima svijeta, negdje je to rezultat političkih, a negdje ekonomskih razmjera. Globalizacija se vrlo teško nosi s tim problemom posebno jer intenzitet aktivnosti se ne smanjuje, već se širenjem e-trgovine i otvaranjem poduzeća u trećim zemljama, otežava kontrola aktivnosti. Pitanje problematike poreznih oaza je ono što se među međunarodnim pitanjima najviše ističe i okupira državne dužnosnike. „Do financijske krize 2008., porezne oaze općenito su se smatrale egzotičnim sporednim događajima u globalnoj ekonomiji, karipskim otocima ili alpskim financijskim tvrđavama koje posjećuju slavne osobe, gangsteri i bogati aristokrati. Od tada se svijet suočio s dvije realne činjenice: prvo, fenomen je daleko veći i značajniji za globalnu ekonomiju nego što je gotovo

itko mogao zamisliti; i drugo, najveća utočišta nisu tamo gdje smo mislili da jesu“ (Shaxon, 2019). Građani su zapravo za vrijeme samog trajanja financijske krize najviše saznali i počeli bivati svjesni značaja globalne mreže poreznih oaza čija je glavna svrha olakšati izbjegavanje plaćanja poreza, pranje novca i zataškavanje mnogih društvenih i ekoloških posljedica koje su prouzročile velike korporacije. „Trilijuni dolara vezani su u poreznim oazama, uz masovnu utaju plaćanja poreza u cijelom svijetu koja podjednako pokriva proračune bogatih i siromašnih zemalja“ (Huffington Post, 2013).

Tijekom 2013. godine pokrenuta je kampanja IF za borbu protiv siromaštva, koja se odvijala u isto vrijeme kada i sastanak ministara financija skupine G7, skupine za koju se smatra da u velikom dijelu sudjeluje u promicanju korumpiranih aktivnosti poreznih oaza. Kako navodi Huffington Post (2013) Kampanja se dotaknula i aktivnosti na *offshore* tržištima te istaknula kako je ključno da se okonča zlouporaba tih područja koja doprinose porastu siromaštva, no dovoljno je reći kako kampanja nije doživjela uspjeh te je ugašena. Da zemlje koje dopuštaju provedbu *offshore* aktivnosti moraju biti dio temelja dobrog globalnog financijskog sustava, dokazuje primjer Cipra koji se suočio s velikom bankarskom krizom. Novac koji su utajili u svojim bankama, najviše iz ruskih fondova, zapravo je predstavljao bankarsku imovinu koja je bila viša od nacionalnog dohotka zemlje, a zemlja nije znala i mogla s tim upravljati.

Prema Huffington Post-u (2013) Banka međunarodnih poravnanja, koja prikuplja podatke o prekograničnoj bankarskoj imovini, procijenila je 2013. godine da na području Kajmanskih otoka postoji 1,4 bilijuna dolara u bankarskoj imovini i obvezama, što je oko 25 milijuna dolara po osobi. Da apsurd bude još veći, ondje je na ime 56.000 ljudi registrirano 92.000 tvrtki. Iako tijekom 2013. godine dolazi do brojnih otkrića te velik broj zemalja u razvoju upućuje kako je potrebno regulirati problematiku i onemogućiti funkcioniranje poreznih utočišta, do znatnih promjena nije došlo. Iste te godine, Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara započinje sa svojim djelovanjem i otkrivanjem istine vezane za poslovanje poreznih oaza i sudionika u njima, no o tome će biti više riječ u nastavku rada.

„Borba protiv korupcije ne podrazumijeva malu količinu apsurdna, budući da se veliki dio korupcije ovih dana događa usred bijela dana. Korupcija je toliko očigledna, toliko neobranjiva da su pokušaji opravdanja nužno nadrealni“ (Sachs, 2016). Ogorčenje vezano za problematiku poreznih oaza i onoga lošeg što one nose, nije skrivao ni spomenuti autor Sachs J., posebice nakon objave dokumenata Panama Papers. Tijekom 2016. godine zbog navedenog došlo je do nove eksplozije reakcija na tu temu pri čemu je važno spomenuti da je nedugo nakon objave

dokumenata, 300 znanstvenika i ekonomista uputilo javni apel svjetskim liderima o potrebi za okončavanjem aktivnosti *offshore* tržišta. Navedeno pismo je objavljeno neposredno prije summita o korupciji prisutnoj u poreznim utočištima, što je vrlo značajno jer je samom događaju prisustvovalo više od 40 vladinih dužnosnika, kao i predstavnici Svjetske banke i MMF-a. Najveći naglasak je bio stavljen na povećanje kontrole i aktivnosti poreznih tijela. Također, potpisnici pisma su nastojali ukazati kako su najsiromašnije zemlje najveći gubitnici, ali kako posljedice poslovanja poreznih oaza negativno utječu na funkcioniranje globalnog gospodarstva.

Isticalo se kako i porezne oaze kao pojam, ali i područje, ne postoje kratko i nisu se razvile preko noći, s obzirom da su zemlje koje se svrstavaju u njih morale uložiti velike napore, sposobnosti i zakonske okvire da bi omogućile funkcioniranje navedenoga. U ovom razdoblju smatralo se kako najveći teret, samim time i najveću krivicu poslovanja, snose SAD i UK. Iako su od tada mnoge londonske banke i banke stacionirane na Wall Streetu platile nekoliko milijuna dolara kazni za nezakonito korištenje povlaštenih financijskih informacija, financijske prijevare i druge nezakonite radnje, niti jedan njihov zaposlenik nije direktno stradao ili bio odgovoran zbog nastalih malverzacija. Samim time, tadašnju su problematiku znanstvenici i ekonomisti zaključili s pojašnjenjem kako su velike financijske tvrtke glavni sudionici globalne mreže odgovorne za provođenje financijskog kriminala.

Prema Shaxonu (2019) mnogi znanstvenici bave se pitanjima vezanim za prosperitet samih država koje predstavljaju porezne oaze, budući da je jasno da koristi od njih imaju određeni sektori, ali imali li i država općenito nešto je što se pokušava definirati, te svi dosadašnji rezultati govore da je odgovor ne. Shaxon (2019) objašnjava kako se mnogi čude takvim rezultatima pojavljivanja oskudice i siromaštva usred centra obilja, pri čemu neki od razloga su manjak kvalitetnog i visoko obrazovanog kadra u vladi i nadzornim tijelima, s obzirom da takvi ljudi radije odlaze u korporacije koje im više pružaju i nude, dolazi do povećavanja lokalnih cijena, a smanjenja cijena roba i financijske imovine. Porezne oaze uvelike utječu na povećavanje nejednakosti među ljudima na razini bogatstva i siromaštva, povećavaju ranjivost zemalja na različite krizne situacije de dirigitiraju smjer kapitala iz siromašnih zemalja u svoja utočišta. Prema Shaxonu (2019), iako se ne može dati precizna procjena zbog uskraćenih informacija, porezne oaze koštaju vlade na godišnjoj razini između 500 i 600 milijardi dolara.

Navedeni dugovi, kao i aktivnosti koje su njima rezultirale, zadiru i čine sastavni dio i sive ekonomije svake zemlje. Uz sam pojam sive ekonomije redovito se vežu ilegalne aktivnosti,

crno tržište, brojne nezakonite i neetičke aktivnosti, izbjegavanje plaćanja poreza i sl. Prema Feigeu (1990) se siva ekonomija svrstava u četiri kategorije koje čine ilegalno, neprijavljeno, neregistrirano i neformalno gospodarstvo, pri čemu je neprijavljeno, neregistrirano i neformalno gospodarstvo spona koja uvelike povezuje aktivnosti poreznih oaza i sivu ekonomiju. Sukladnu izvješću Medine i Schneidera (2018), količina sive ekonomije u svakoj zemlji prikazuje se kroz udio u BDP-u, pri čemu prikazuju da u razvijenim zemljama siva ekonomija čini od 15% do 20% BDP-a, dok se u zemljama u razvoju taj postotak kreće od 30% do 35%. Zbog navedenog, u nastavku je prikazana tablica s podacima koji su bili dostupni za pojedine zemlje iz Tablice 2., kako bi se utvrdila povezanost i utjecaj poreznih oaza na sivu ekonomiju zemlje.

Tablica 3. Udio sive ekonomije u BDP-u tijekom 2015.

Redni broj	Zemlja	% u BDP-u
1.	Švicarska	6,94
2.	Sjedinjene Američke Države	7,00
3.	Njemačka	7,75
4.	Nizozemska	7,83
5.	Japan	8,19
6.	Ujedinjeno Kraljevstvo	8,32
7.	Singapur	9,20
8.	Kanada	9,42
9.	Luksemburg	10,38
10.	Hong Kong	12,39
11.	Katar	13,08
12.	Ujedinjeni Arapski Emirati	24,26
13.	Malta	29,43
14.	Tajland	43,12

Izvor: Izrada autora prema podacima službenih internetskih stranica The GlobalEconomy.com (2018)

Iz tablice je vidljivo kako zapravo veći broj prikazanih zemalja ima manje od 20% udjela sive ekonomije u BDP-u, što je zapravo na prvi pogled nelogično ako se uzme u obzir da se te iste zemlje nalaze na vrhu popisa financijske tajnosti i svrstavaju u top 20 poreznih oaza. No, s obzirom da su u većini prikazanih zemalja vrlo niski porezi ili nisu nametnuti svima jednako, jasno je da nema tolikih namjera i tenzija za njihovo izbjegavanje i ne plaćanje. Također, određene aktivnosti i pojedinci kojima prikazane zemlje služe kao porezne oaze i u njima su stranci, zapravo čine dio sive ekonomije za svoje zemlje iz kojih dolaze. Jedina zemlja koja se ističe je Tajland kod kojeg je odstupanje u odnosu na preostale prikazane zemlje znatno veće, ali i očekivano s obzirom na aktivnosti koje se ondje provode. Usporedbe radi, prema

podacima znanstvenika Franića (2019) Republika Hrvatska je 2015. bilježila udio sive ekonomije od 9,81%, što bi značilo manje od većine prikazanih zemalja, ali i manje od prosjeka EU koji iznosi 18,5%.

Razlog za prikazane niske postotke sive ekonomije pronalazi se i u činjenici da je gospodarske aktivnosti koje se odvijaju izvan regularnog gospodarstva i poreznih okvira vrlo teško izmjeriti i utvrditi štetu koju prouzrokuju. Kada bi se porezne oaze povezivale s udjelom sive ekonomije, rezultati ne bi bili mjerodavni, stoga se ne može reći da povećanje *offshore* aktivnosti utječe direktno na povećanje sive ekonomije u zemljama koje predstavljaju *offshore* tržišta, no kada bi se promatrao utjecaj na cjelokupno svjetsko gospodarstvo i globalnu razinu sive ekonomije, vrlo je vjerojatno kako bi rezultati bili drugačiji.

5.4. Pregled najvažnijih istraživanja o poslovanju poreznih oaza

Poslovanje poreznih oaza je nešto što podjednako intrigira, frustrira i zabrinjava cjelokupnu javnost. Sve navedeno potaknulo je skupinu novinara i znanstvenika da se ujedine i krenu u jedinstvenu istragu intrigantnih i tajnovitih utočišta, koja skrivaju značajne informacije, važna i utjecajna svjetska imena te nezamislive cifre na računima. Riječ je o Međunarodnom konzorciju istraživačkih novinara (eng: International Consortium of Investigative Journalists, u nastavku ICIJ), koju The Guardian (2021) predstavlja kao neprofitnu organizaciju stacioniranu u Washingtonu, koja radi s više od 140 medijskih organizacija na svojoj najvećoj globalnoj istrazi ikada. ICIJ je globalna mreža od gotovo 300 istraživačkih novinara i više od 100 medijskih partnera diljem svijeta, za koje je poznato da objavljuju revolucionarna izvješća. ICIJ je „dijelio pristup podacima koji su procurili s odabranim medijskim partnerima, uključujući Guardian, BBC Panorama, Le Monde i Washington Post. Više od 600 novinara pregledalo je dosjee u sklopu opsežne globalne istrage“ (The Guardian, 2021). Važno je napomenuti kako je zajamčena relevantnost i istinitost svih informacija, zbog čega svakom svojom objavom novog istraživanja, ICIJ izazove veliku medijsku pozornost, ali i zabrinutost državnih dužnosnika i nadzornih tijela. Riječ je o informacijama koje su objavljene u svrhu javnog interesa te iako u ovih 9 godina istraživanja se pokazalo da nisu sve aktivnosti u poreznim oazama ilegalne te da postoji određen broj i onih potpuno legalnih, ističe se kako „čak i kada je legalno, zagovornici transparentnosti tvrde da korištenje alternativne, paralelne ekonomije potkopava demokraciju jer koristi nekolicinu na štetu većine“ (ICIJ, 2021). U nastavku rada analizirat će se velikih pet istraživačkih otkrića upravo od strane ICIJ-a: Offshore Leaks, Panama Papers, Bahamas Leaks, Paradise Papers i Pandora Papers.

5.4.1. Offshore Leaks

Prema navodima Međunarodnog konzorcija istraživačkih novinara iz 2021., prvi korak u kreiranju baze važnih informacija, započeo je u lipnju 2013. godine kada je ICIJ objavio rezultate svog prvog istraživanja zvanog Offshore Leaks kojeg je kreirao u suradnji s kostarikanskim novinama La Nación. Sve je započelo još 2012. godine kada je u redakciju La Nación-a pristigao uređaj s 2,5 milijuna raznih podataka i baza kojima su se trebali utvrditi odnosi, ali i njihovo značenje. U samom početku istražitelji su uspjeli uvidjeti kako se suočavaju s podacima koji obuhvaćaju poslovanje unazad 30 godina, a odnose se na dvije tvrtke koje se bave *offshore* uslugama: Portcullis TrustNet koja ima sjedište u Singapuru, te Commonwealth Trust Limited čije sjedište predstavljaju Britanski Djevičanski otoci. Nakon početnih saznanja La Nación prosljeđuje dobivene dokumente u redakcije ICIJ-a s kojim se zajednički upušta u, tada najznačajniji, prekogranični istraživački projekt. „U samom istraživanju sudjelovalo je ukupno 112 novinara iz 58 zemalja te više od 40 medijskih organizacija diljem svijeta uključujući The Guardian u Ujedinjenom Kraljevstvu i Le Monde u Francuskoj“ (ICIJ, 2013-2021).

Za omogućavanje analize prvotno su zaslužni računalni inženjeri koji su prvo dešifrirali podatke, povezali baze i uspostavili određene odnose između stotina zapisa različitih tvrtki i ljudi uz pomoć raznih računalnih programa i alata. Podatci su bili vrlo komplicirani iz razloga što ih je dosta bilo duplicirano, neadekvatno uneseno u baze ili nepotpuno, zbog čega je taj početni proces dosta dugo trajao dok istražitelji nisu povezali nekolicinu tvrtki s njihovim sjedištima i računima te pojedince s njihovim poslovnim adresama. Rezultati istraživanja uvelike su promijenili dotadašnju percepciju o poreznim oazama i tajnosti koju one pružaju. Mnogo javnih imena objavljeno je s ciljem da državni lideri budu svjesni ozbiljnosti i prijetnje koje im nose porezne oaze. Cilj istraživanja nije ukazati da su određeni ljudi i spomenute tvrtke prekršili zakon ili postupili nepropisno, već usmjeriti javnost u istinu koju poslovanje na *offshore* tržištima nosi te omogućiti transparentnost svih informacija vezanih za poslovanje određenih tvrtki. Mnoge informacije i podatci, kao i poslovanja tvrtki potpuno su legitimni i legalni te nisu utvrđene nikakve sumnje ili indikacije u suprotno. Upravo zbog navedenog ICIJ nije objavio javno zaprimljenu bazu podataka ili određenu dokumentaciju koja bi mogla narušiti nečiju privatnost i kompromitirati nekoga. Prema podacima ICIJ-a (2013.) istraživanje je otkrilo više od 120.000 naziva tvrtki i imena pojedinaca, od kojih je preko 105.000 registriranih tvrtki i preko 90.000 pravnih osoba, a svi su stacionirani u 171 zemlji na više od

57.000 adresa. U nastavku je prikazana Tablica 4 koja sadrži prvih 10 poreznih utočišta prema broju otvorenih tvrtki ili trust poslova koji su se istaknuli u rezultatima Offshore Leaks-a.

Tablica 4. Top 10 poreznih utočišta prema broju registriranih subjekata (2013)

Redni broj	Porezno utočište	Broj registriranih subjekata
1.	Britanski Djevičanski Otoci	72 019
2.	Hong Kong	28 708
3.	Tajvan	16 966
4.	Kina	9 970
5.	Rusija	9 556
6.	Velika Britanija	9 274
7.	Samoa	8 704
8.	SAD	7 724
9.	Singapur	6 739
10.	Cipar	3 822

Izvor: Izrada autora prema podacima (ICIJ Offshore Leaks (2013))

Prema podacima iz tablice vidljivo je kako Britanski Djevičanski Otoci znatno premašuju broj registriranih tvrtki u odnosu na ostala porezna utočišta, što ne čudi s obzirom da je većina podataka prikazanih u istraživanju ICIJ-a (2013) upravo i preuzeta iz tvrtke Commonwealth Trust Limited čije sjedište predstavlja spomenuto otočje. Važno je naglasiti kako pojedine tvrtke nemaju utočište samo u jednoj poreznoj oazi, već svoje podružnice imaju locirane u više zemalja koje im omogućuju takvu vrstu poslovanja. Prema dostupnim podacima iz Excel tablica ICIJ-a (2013-2021), u trenutku otkrića navedenih podataka preko 46.000 tvrtki je i dalje bilo aktivno, nešto više od 23.000 tvrtki u potpunosti je ugašeno, dok su preostale u fazi likvidacije, stečaja, privremeno neaktivne i sl. Offshore Leaks značajno je utjecao na segmente političkog i gospodarskog života zemalja i lidera od Južne Koreje sve do SAD-a i Kanade. ICIJ-a na svojim službenim internetskim stranicama 2013. navodi kako je tadašnji povjerenik EU-a Algirdas Semeta rekao je da je istraga ICIJ-a promijenila poreznu politiku i pojačala političku volju da se uhvati u koštac s problemom utaje poreza. Također, ističe da bi se istraživanje Offshore Leaks moglo identificirati kao najznačajniji okidač iza ovih događaja te da je stvorilo vidljivost problema i pokrenulo političko priznanje amplitude problema.

5.4.2. Panama Papers

Nakon provedene istrage Offshore Leaks, ICIJ je nastavio sa svojim ciljem i provedbom prekograničnih istraživanja sa sve većom mrežom suradnika. Do nove značajne objave i još veće od prethodnog istraživanja, dolazi u travnju 2016. godine kad su objavljeni poznati

Panama Papers. Kao i u prethodnom istraživanju, centar curenja podataka prema navodima službenih internetskih stranica ICIJ-a opet čini jedan istaknuti subjekt, sudionik *offshore* tržišta, a riječ je o Panamskoj odvjetničkoj tvrtki Mossack Fonseca. I ovoga puta informacije ne stižu direktno do ICIJ-a, nego ih prvo zaprima njemački list *Süddeutsche Zeitung* koji ih prosljeđuje ICIJ-u te s njima zajednički kreće u istraživačku suradnju. No, prvo o samoj odvjetničkoj tvrtki čije curenje podataka je donijelo značajan uvid u zbivanja na *offshore* tržištima. Mossack Fonseca je prema riječima Hardinga (2016) jedno od najznačajnijih odvjetničkih društava koje pruža svojim klijentima, skoro 40 godina, *offshore* usluge što podrazumijeva registriranje poslovnih subjekata, ali i upravljanje tuđim bogatstvom. „Njihova web stranica ima globalnu mrežu sa 600 ljudi koji rade u 42 zemlje. Imaju franšize diljem svijeta, gdje podružnice u zasebnom vlasništvu prijavljuju nove kupce i imaju ekskluzivna prava na korištenje svojih usluga“ (Harding, 2016).

Veliki je značaj u otkrivanju 11,5 milijuna datoteka što one sadrže imena nekih svjetskih političkih čelnika, poznatih osoba, sportaša, kriminalaca, milijarder i dr. Istraživanje je ICIJ proveo s više od 370 novinara iz 76 zemalja koji su zajedničkim snagama analizirali podatke na 25 stranih jezika. Gabriel Zucman, ekonomist sa Sveučilišta u Kaliforniji, koji je bio upoznat s tijekom istraživanja smatra kako bi objavljivanje izloženih dokumenata trebalo potaknuti vlade da traže "konkretne sankcije" protiv jurisdikcija i institucija koje prodaju tajnost izvan granica poreznih utočišta. „Dosjei razotkrivaju *offshore* tvrtke pod kontrolom premijera Islanda, kralja Saudijske Arabije i djece predsjednika Azerbajdžana i premijera Pakistana. Oni također uključuju najmanje 33 osobe i tvrtke koje je američka vlada stavila na crnu listu zbog dokaza da su sudjelovali u nezakonitim radnjama, poput poslovanja s meksičkim dilerima droge, terorističkim organizacijama poput Hezbollaha ili zemljama poput Sjeverne Koreje i Irana“ (ICIJ, 2016). Upravo zbog navedenog, Zucman kao i mnogi znanstvenici i svjetski lideri, protivili su se objavi dokumenata jer su smatrali da nije riječ o nečemu što se objavljuje u interesu javnosti, već o nečemu čime se želi uvesti nesigurnost i nepovjerenje javnosti u vodeće ljude svijeta.

Nema područja, što gospodarskog, političkog, estradnog, sportskog, koje istraživanje nije obuhvatilo. Naravno, nisu sve aktivnosti nelegalne te je ponovno potvrđeno da postoji i određen dio onih koji rade u skladu sa zakonom, no većinski se u dokumentima ističu opet oni koji nisu slijedili zakonske propise. Mnoge banke, odvjetnička društva ili *offshore* agenti nisu provjeravali i osigurali da njihovi klijenti vrše sve aktivnosti u skladu sa zakonom. Najčešće

zapravo same poslove u bankama i odvjetničkim društvima ne ugovaraju vlasnici poslovnih subjekata, već za njih to čine razni posrednici koji štite sumnjive transakcije te manipuliraju službenim podacima i zapisnicima. U nastavku je prikazana Tablica 5 s popisom prvih 10 poreznih utočišta prema broju otvorenih tvrtki ili trust poslova sukladno rezultatima Panama Papersa.

Tablica 4. Top 10 poreznih utočišta prema broju registriranih subjekata (2016)

Redni broj	Porezno utočište	Broj registriranih subjekata
1.	Britanski Djevičanski Otoci	125 166
2.	Panama	63 762
3.	Hong Kong	53 912
4.	Švicarska	43 425
5.	Kina	28 116
6.	Bahami	22 051
7.	Otok Jersey	21 542
8.	Sejšeli	17 225
9.	Velika Britanija	16 571
10.	Luksemburg	12 991

Izvor: Izrada autora prema podacima (ICIJ Panama Papers 2016.)

Kao i u Tablici 4, prvo mjesto pripada Britanskim Djevičanskim Otcima koji broje preko 50.000 više registriranih subjekata u odnosu na 2013. godinu. Također, u Tablici 5 vidljiva su nova porezna utočišta koja se ističu kao vodeća i kojih nije bilo evidentirano u prethodnom istraživanju. Ne čudi naravno niti podatak da Panama zauzima drugo mjesto, s obzirom da je ona ipak i sjedište tvrtke zaslužne za curenje podataka. U istraživanju je otkriveno ukupno 213.000 registriranih tvrtki i preko 250.000 imena pravnih osoba, koje se povezuju sa 203 zemlje. Također, istaknula su se imena preko 14.000 posrednika koji su u ime vlasnika obavljali razne poslove i surađivali s bankama i odvjetničkim društvima. Na temelju podataka iz Excel tablica ICIJ-a (2013-2021), u trenutku otkrivanja preko 55.000 tvrtki je bilo aktivno, 7.640 ugašeno, dok su preostale u tranzicijskim postupcima, u stečaju, promjeni djelatnosti i sl.

Podatci su otkrili uključenost pojedinih političkih vođa, koji se u javnosti bore protiv korupcije i nezakonitih aktivnosti, a aktivni su sudionici *offshore* tržišta, poput najvišeg kineskog čelnika Xi Jinpinga i tadašnjeg ukrajinskog predsjednika Petra Porošenka. U dokumentima se u više navrata spominje i ime Vladimira Putina za pranje novca i utaju poreza, no on je komentirajući navode iznio kako je sve laž i kako ICIJ organizacija kao i njihovi partneri rade protiv njega i lažiraju dokumentaciju. Da su pojedinci iskoristili mogućnosti *offshore* usluga za skladištenje

svojih sredstva tijekom financijske krize dokazuje primjer islandskog premijera Sigmundura Davida Gunnlaugssona i njegove supruge za koje se otkrilo da su tijekom krize u obveznicama islandskih banaka držali milijune dolara. Pojavljuju se imena i najbogatijih ljudi s liste Forbesa, filmskih zvijezda poput Jackie Chana, sportaša poput Lionel Messia te čelnih ljudi FIFE. Još veći apsurd od svega navedenog je prikazan u dokumentima u kojima su kao potpisnici i osnivači stajali kriminalci, pedofili i sl. koji su u tim trenutcima služili zatvorsku kaznu. „U pisanom odgovoru na pitanja ICIJ-a i njegovih medijskih partnera, tvrtka Mossack Fonseca je rekla da ne potiče niti promiče nezakonite radnje. Vaše tvrdnje da dioničarima pružamo strukture navodno dizajnirane da sakriju identitet stvarnih vlasnika potpuno su nepotkrijepljene i lažne“ (ICIJ, 2016). Nedugo nakon toga, osnivač odvjetničkog društva je istaknuo kako nisu odgovorni za postupke svojih klijenata i kako nisu upoznati za njihove nezakonite radnje, no i nakon curenja podataka nitko od odgovornih i prozvanih osoba nije htio javno istupiti s objašnjenjem te je tvrtka nastavila i nakon toga sa svojim radom.

5.4.3. Bahamas Leaks

Za Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara 2016. godina bila je vrlo produktivna, jer osim ranije spomenutih Panama Papersa iz travnja, u rujnu objavljuju nove istraživačke podatke zvane Bahamas Leaks. Kako je moguće zaključiti iz samog naziva, ovog puta podatci proizlaze iz različitih *offshore* poduzeća registriranih na Bahamima, a prema izvješću ICIJ-a (2016) obuhvaćaju preko 1,5 milijuna podataka i baza. Bahami su vrlo dugi period bili cilj istraživanja poreznih tijela, budući da su jedni od rijetkih koji su javno objavili da neće sudjelovati u dijeljenju informacija sa stranim vladama. Iako se smatralo da su Bahami prvenstveno "dom" američkih stanovnika, podatci su pokazali da su ondje aktivni ljudi iz svih dijelova svijeta te da su *offshore* korporacije često surađivale sa švicarskim *offshore* bankama. Propisani zakoni zahtijevaju objavu imena direktora tvrtki registriranih na Bahamima, no te informacije nisu uvijek dostupne te ih u mnogim slučajevima nije lako za istražiti.

„U novim dokumentima, na primjer, Exxon Azerbaijan Caspian Sea Limited, tvrtka energetske diva u represivnoj, ali naftom bogatoj državi Azerbajdžan, ne navodi direktora u registru Bahama. Ipak, postoji 19 direktora navedenih u dokumentima koje je ICIJ vidio“ (ICIJ, 2016). Sami Bahami zapravo uvelike ne poštuju svoje zakone i za njih oni samo predstavljaju slova na papiru koja mogu prikazati javnosti. Često se Panama i Bahami izjednačuju po popularnosti zadržavanja "prljavog novca", zbog čega ne čudi da je upravo ova istraga uslijedila nakon objave Panama Papersa. Istraženi podatci razotkrili su nazive preko 175.000

registriranih tvrtki te preko 25.000 imena pravnih osoba, koji su poslovali u 21 zemlji. Naravno, najveći broj registriranih poslovnih subjekata, njih čak 176.000, nalazi se upravo na Bahamima koji u ovoj istrazi bilježe daleko najznačajnije podatke. Na žalost nisu objavljeni podatci o broju subjekata koji je u trenutku istrage bio aktivan ili neaktivan, ali je objavljeno da su otkrivena imena 541 posrednika u poslovnim operacijama, od kojih se najviše puta spominje već ranije spomenuta odvjetnička tvrtka Mossack Fonseca. Spominju se ponovno brojna imena s političke scene poput tadašnjeg nigerijskog predsjednika, argentinskog predsjednika, čileanskog diktatora, ali i britanskog premijera. „Bahamske tvrtke i bankovni računi također su odigrali ključnu ulogu u shemama korupcije u koje su uključeni bivši političari iz Grčke, Ukrajine, Kuvajta i Trinidada i Tobaga te u nezakonitim povratima iračkoj vladi Sadama Husseina u okviru programa Ujedinjenih naroda Nafta za hranu“ (ICIJ, 2016).

Ipak, jedno ime objavljeno u istrazi najviše je plijenilo pozornost javnosti, a riječ je o Neelie Kroes, povjerenici EU-a za politiku tržišnog natjecanja (2004-2010). Prema dokumentima, Kroes je bila direktorica jednog *offshore* poduzeća registriranog na Bahamima, koje je usko surađivalo s brojnim multinacionalnim tvrtkama, ali i kriminalcima. Zbog njezinog primjera, najviše se povlači pitanje koriste li osobe na takvim čelnim pozicijama svoju prednost i mogućnost za još veće aktivnosti na *offshore* tržištu. Do danas, Bahami i dalje nisu potpisali globalni ugovor OECD-a koji služi zemljama za dijeljenje informacija te koji predstavlja najjače oružje u borbi protiv utaje i izbjegavanja plaćanja poreza te se javno izjašnjavaju kako im odgovara stečena pozicija "status quo".

5.4.4. Paradise Papers

Godinu dana nakon Bahama Leaksa, ICIJ prvo na svojim službenim internetskim stranicama u javnost pušta novu istragu, veću od prethodne tri navedene, zvanu Paradise Papers. Sam naziv Paradise Papers određen je inspirativno, s obzirom da porezne oaze odaju dojam savršeno idiličnog života. ICIJ tvrdi kako su izvori podataka u ovom istraživanju najbrojniji i stoga su objavljeni u tri navrata te su pristigli kao i Panama Papers najprije u redakcije njemačkog *Süddeutsche Zeitung*, no oni se nisu htjeli izjasniti na koji način su njima dostavljeni. Prvi rezultati na službenim internetskim stranicama ICIJ-a objavljeni su u studenom 2017., a riječ je o obrađenim podacima još jednog odvjetničkog društva Appleby, čije su sjedište Bermuda. Nakon toga objavljeni su podatci iz više *offshore* korporacija, prvo u prosincu 2017. onih s Arube, Bahama, Barbadosa i Nevisa, a zatim u veljači 2018. korporacija s Cookovih otoka, Malte i Samoe. Prema riječima ICIJ-evih istražitelja radi se o 13,4 milijuna povjerljivih

podataka vrijednih preko 64 milijuna dolara, od čega je većinski dio povezan s odvjetničkim društvom Appleby, a objavljeni podatci pokrivaju razdoblje od 1950. do 2016. godine. Ovo nije prvi put da se navedeno odvjetničko društvo suočava s ovakvim problemima, budući da je dugi niz godina bilo pod povećalom brojnih udruga, a 2013. eksterna revizija je pokazala neusklađenost poslovanja kroz 10 godina. U istraživanju osim ICIJ-a, sudjelovalo je njegovih 96 partnera sa skoro 400 novinara iz 67 zemalja svijeta.

„Većina ljudi ne razumije složenost *offshore* poreza. Nemaju potrebe, jer nemaju dovoljno novca da razmotre sheme i aranžmane koji se nude u poreznim oazama. “Obični” svijet i “*offshore*” svijet koegzistiraju desetljećima, razdvojeni tajnovitošću koja je i dalje jedna od važnih atrakcija sektora“ (Hopkins, 2017). Dokaz tome je i činjenica da ova vrsta poslovanja ne postoji kratko, već je prisutna dugi niz godina, a s razvojem tehnologije i napretkom brojnih sektora, eksponencijalno je rasla. Dokumenti Paradise Papersa prije svega pokazuju činjenicu, kako su mnogi imućnici svijeta za vrijeme financijske krize koja je započela 2008., svoj novac sklonili na *offshore* tržištu, bez da su igdje sebe navodili kao vlasnike, a time su si omogućili kupovanje povoljnijih stvari ali i luksuznih automobila, jahti, nekretnina i sl. Naravno, kao i svako prethodno istraživanje, baze i podatci raspoloživi u izvješćima ICIJ-a (2017) prikazuju da su aktivnosti u poreznim utočištima puno veće i ozbiljnije, te kao i prethodne ističu velik broj utjecajnih imena, a po prvi puta se javljaju i velike multinacionalne korporacije poput Nike-a, Apple-a i Facebooku-a, koji su otvorili svoje podružnice u jednoj od *offshore* destinacija, što se nakon otkrivenja nije svidjelo zemljama u kojima im je sjedište.

Podatci istraživanja, za razliku od prethodna tri navedena, nisu javno objavljeni na službenim internetskim stranicama Organized Crime and Corruption Reporting Projecta iako su do sada prošle tri godine od njihova otkrivanja, ali unošenjem pojma Paradise Papersa u njihovu tražilicu napominje se kako su podatci i dalje tajni te se ne prikazuju ne registriranim posjetiteljima. No, prema podacima iz Excel tablica ICIJ-a (2013-2021) otkriveno je preko 290.000 registriranih tvrtki, preko 273.000 naziva poslovnih subjekata i pojedinaca te 1.568 uključenih posrednika. Na žalost niti za ove poslovne subjekte nije istaknuto koji od njih su aktivni, neaktivni ili u određenog tranzicijskog statusa. Ono što je svakako puno važnije za javnost, značajna su i vrlo popularna imena mnogih političara, sportaša i estradnih zvijezda. Tako su prema službenim podacima ICIJ-a (2017) otkrivene aktivnosti i financijska ulaganja britanske Kraljevske obitelji i Princa Charlesa na *offshore* tržištu. Također, ime poznatog sportaša Lewisa Hamiltona našlo je svoje mjesto u izvješću ICIJ-a, ali on nije skrivao novce

niti otvarao tvrtku, već je izbjegao plaćanje poreza na svoj luksuzni avion. Dugo se nagađalo i tko financira nogometni klub Everton FC, a prema navodima Paradise Papersa iz 2017. riječ je o ruskom oligarhu koji svoje financijske aktivnosti obavlja u poreznim utočištima, odakle zapravo i financira spomenuti klub.

Iako se Donald Trump borio za otkrivanje ovakve vrste informacija i zalagao za sankcije odgovornima, nije računao da će istraga ICIJ-a iz 2017. otkriti imena njegovih bliskih suradnika koja su, da apsurd bude još veći, partneri u jednoj *offshore* tvrtki koja je u vlasništvu zeta ruskog predsjednika Vladimira Putina. Mnogo je važnih otkrića koja su prikazana u istrazi, od financiranja pojedinaca optuženih za korupciju od strane *offshore* tvrtki, do velikih multinacionalnih tvrtki koje su željele izbjeći plaćanje poreza i steći mnogobrojne porezne olakšice. Prema riječima Gerard Rylea, osobe odgovorne za nadzor novinara ICIJ-a, ovo curenje podataka je važno jer se radi o vrhunskom dijelu istraživača i novinara. Ljudi su možda odbacili i zanemarili curenje podataka Mossack Fonsece jer su bili lažni igrači koji bi uzeli bilo kojeg klijenta. No, većina *offshorea* svijeta uopće nije takva, zato je ovog puta dan prikaz pozlaćenog društva.

5.4.5. Pandora Papers

Početak listopada 2021. godine došlo je do velikih eskalacija kako na ekonomskoj i gospodarskoj, tako i na političkoj sceni iz razloga što su 03. listopada u javnost pušteni čuveni „Pandora Papers“. Tako je za primjer britanski list The Guardian toga dana krasio naslov: Pandora Papers: najveće curenje *offshore* podataka ikad, razotkriva financijske tajne bogatih i moćnih, dok su službene stranice ICIJ-a izjavile kako Pandora Papers predstavlja najveću istragu u povijesti novinarstva koja razotkriva financijski sustav u sjeni, koji koriste najbogatiji i najmoćniji ljudi svijeta. Ovo curenje informacija je važno jer, ako se otkrije i razotkrije nepravda, ljudi visokog profila mogli bi biti prisiljeni s dužnosti i/ili lišeni ovlasti. Političari iz 90 zemalja već su razotkriveni da skrivaju novac u *offshore* tržištima i izbjegavaju poreze. „Milijuni dokumenata koji su procurili i najveće novinarsko partnerstvo u povijesti otkrili su financijske tajne 35 sadašnjih i bivših svjetskih čelnika, više od 330 političara i javnih dužnosnika u 91 zemlji i teritoriju, te globalni niz bjegunaca, prevaranta i ubojica“ (ICIJ, 2021.). Riječ je o najvećem opusu otkrivenih podataka objavljenih do danas, veći od prethodnih curenja iz Panama Papersa i Paradise Papersa.

Dokumenti otkrivaju *offshore* interese i aktivnosti takvih pojedinaca, zajedno s njihovim shemama poreznog zaklona. Naziv "Pandora" dobio je jer bi ovi dokumenti mogli pokazati da

će se otvoriti Pandorina kutija istraga i tužbi u budućnosti. *Offshore* računi i korporativni subjekti često su sami po sebi legalni te većina pregledanih dokumenata zapravo ne pokazuje neprimjereno ili protuzakonito ponašanje. Međutim, neki od papira doista upućuju neke pojedince u neetičke ili nezakonite aktivnosti. Zbog prethodno navedenog, mnogi ljudi su izrazili bijes kada su čuli za curenje informacija, a lako je shvatiti zašto. Porezni prihodi pomažu održati zemlje na površini i podržavaju vitalne usluge u društvu, kao što su obrazovanje i zdravstvo, osobito tijekom velikih gospodarskih kriza poput onih koje su rezultat pandemije. Pandora dokumenti otkrili su da ne plaćaju svi pošteno, što sugerira da su manje imućni prisiljeni pokriti razliku. Otkrića su posebno mučna za ljude u zemljama u kojima se povećavaju porezi za plaćanje osnovnih usluga i zbog ekonomskih posljedica nastalih uslijed pandemije COVID-19.

Dok novinari i istražitelji pročešljavaju stotine ljudi imenovanih u milijunima objavljenih datoteka, neka značajna otkrića već su izašla na vidjelo. Za sad također nije došlo do objave podatka na službenim internetskim stranicama Organized Crime and Corruption Reporting Projecta, ali iz objavljenih Excela od strane ICIJ-a (2013-2021) vidljivo je kako je otkriveno 292.000 registriranih tvrtki, preko 50.000 različitih imena pravnih osoba te nešto više od 1.000 posrednika koji su svoje poslove razvili u 51 *offshore* jurisdikciji te povezuju preko 100 zemalja iz koji tvrtke ili pojedinci dolaze. Od navedenih 292.000 tvrtki u trenutku otkrića njih nešto više od 14.000 je bilo aktivno, samo 10 ih je bilo službeno zatvoreno, dok su preostale bile u raznim statusima quo. Među brojnim imenima ICIJ ističe i mnoge poznate zabavljači poput Elton Johna, Ringo Starra, Jackie Chana, Bono, Julio Iglesiasa i Shakire. Odvjetnici mnogih od ovih poznatih osoba tvrdili su da nije učinjena nikakva pogrešna radnja te da su na sav *offshore* novac podnesene odgovarajuće objave i porezi.

Prema podacima službenog izvješća ICIJ-a (2021) Starr, bivši bubnjar Beatlesa s neto vrijednošću od oko 400 milijuna dolara, stvorio je dvije tvrtke na Bahamima koje su korištene za kupnju nekretnina, uključujući privatni stan u Los Angelesu. Također, osnovao je najmanje pet trustova u Panami, od kojih tri drže police životnog osiguranja u ime njegove djece, a drugi trust čuva zaradu od tantijema i nastupa uživo. Katarska vladajuća obitelj kupila je dvije najskuplje engleske vile, izbjegavajući pritom porez od 18,5 milijuna funti (25,4 milijuna dolara). S druge strane prema natpisima The Guardian (2021) jordanski kralj Abdulah II tajno je posjedovao 14 luksuznih kuća u Ujedinjenom Kraljevstvu i SAD-u ukupne vrijednosti više od 106 milijuna dolara. Jordanska nacija među najvećim je primateljima strane pomoći,

primajući više od 1,5 milijardi dolara pomoći i vojnog financiranja samo od Sjedinjenih Država 2020. (što ga čini drugim nakon Izraela), a Europska unija (EU) pristala je osigurati kraljevstvo s više od 218 milijuna dolara pomoći.

Još jedna politička ličnost našla se u centru srama, a riječ je o češkom premijeru koji nije otkrio *offshore* investicijsku tvrtku koja je kupila dvije francuske vile za 16,3 milijuna dolara. Popis koji je objavljen od strane ICIJ-a (2021) uključuje i imena nekih od glavnih igrača u transnacionalnim kriminalnim organizacijama. Tako je na primjer Raffaele Amato, šef klana Amato-Pagano, klana unutar mafije Camorra, prema tvrdnjama ICIJ-a koristio lažnu tvrtku u Velikoj Britaniji za kupnju zemljišta i nekretnina u Španjolskoj. Sigurnosne i obavještajne službe također su sve više zabrinute da se *offshore* financijske usluge koriste kao sredstvo za financiranje terorističkih činova. Mnogi stručnjaci i znanstvenici sada pozivaju na strože propise i zakone protiv pranja novca, kao i na mjere kako bi tvrtke za financijske usluge i banke bile odgovornije za omogućavanje (svjesno ili ne) organiziranog kriminala ili terorističkih mreža.

6. Međunarodna borba protiv poreznih prijevара

Usljed nezaustavnih curenja informacija u zadnjih nekoliko godina, međunarodne institucije počele su jačati mrežu mjera kojima nastoje smanjiti porezne prijevare, ali i nezakonita djelovanja poreznih oaza i *offshore* tržišta. Glavni cilj sankcija je povratiti izgubljena sredstva javnim tijelima i državnim proračunima, ali i učiniti sve porezne obveznike jednakim te ne stavljati prekršitelje u prednost u usporedbi s poštenim poreznim obveznicima. Porezna transparentnost i borba protiv prekogranične utaje poreza neke su od ključnih tema kojima se bave velike međunarodne institucije poput OECD-a, MMF-a, ali i Europska komisija te skupina zemalja G20. Također, boljitak komunikacije između poreznih tijela i poreznih obveznika je nešto što je potrebno unaprijediti i poboljšati, jer se smatra da su mnogi porezni obveznici nedovoljno informirani i u strahu od različitih prisilnih naplata poreza. „Povjerenje u vladu i njezine institucije također je od mogućeg utjecaja na smanjenje porezne utaje, posebice vide li obveznici plaćanje poreza kao jednu vrstu “općeg” dobra“ (Šimović & dr, 2007:603).

Mnoge snage tijekom zadnjih nekoliko godina usmjerene su ka suzbijanju neregularnih financijskih tokova i financijskih tokova povezanih s izbjegavanjem poreza (ITAFF). Razlog tomu je što navedeno u velikoj mjeri može utjecati na smanjenje deviznih rezervi, promjenu cijena imovine, smanjenje poreznih primitaka i državnih prihoda te narušavanje tržišnog natjecanja. Također, u velikoj mjeri se potiču nezakonite aktivnosti, smanjuje uloga vlade te dolazi do političke destabilizacije u pojedinim zemljama. ITAFF uvelike utječe i na šire gospodarstvo, ali i socijalno-društveni poredak unutar zemlje. U nastojanju da se djelovanje ITAFF-a smanji, prema podacima MMF-a (2021) organizirani su različiti međunarodni pokreti:

- Radna skupina za financijsko djelovanje (FATF), koja postavlja standarde za međunarodno djelovanje protiv pranja novca i financiranja terorizma;
- Globalni forum o transparentnosti i razmjeni informacija u porezne svrhe; koji postavlja standarde za automatsku razmjenu informacija o financijskim računima (AEOI), uključujući otkrivanje pravih vlasnika anonimnih pravnih struktura;
- Inicijativa za transparentnost ekstraktivne industrije (EITI) koja promiče otvoreno i odgovorno upravljanje prirodnim resursima, te rad Svjetske banke u mnogim povezanim područjima.

6.1. Djelovanje OECD-a

Prema podacima službenih internetskih stranica Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (2021) još je 1996. godine pokrenuta prva inicijativa za borbu protiv poreznih prijevара i utaje poreza, koja je nastojala potaknuti transparentnost i razmjenu informacija između zemalja. Tada se 35 zemalja okarakteriziralo kao teritorij poreznih oaza. „U Izvješću iz 2000. također je uspostavljen postupak prema kojem zemlje za koje se utvrdi da ispunjavaju kriterije za porezne oaze mogu se obvezati poboljšati transparentnost i uspostaviti učinkovitu razmjenu informacija u porezne svrhe i tako izbjeći da budu prepoznate kao porezne oaze koje ne surađuju“ (OECD, 2021). Od 38 jurisdikcija koje je OECD okarakterizirao kao porezne oaze, njih 35 je pristalo surađivati i poštivati načelo transparentnosti, dok 3 porezne oaze (Monako, Andora i Lihtenštajn) nisu pristale na suradnju s OECD-om. U vodiču iz 2017. protiv poreznih prijevара, OECD je dao uvid u 10 principa kojih je potrebno pridržavati se i koja su načinjena s ciljem smanjenja aktivnosti izbjegavanja plaćanja poreza. Ovaj vodič služi u tri svrhe:

1. omogućavanje jurisdikcijama da usporede svoj pravni i operativni okvir kako bi identificirale uspješne prakse za poboljšanje svojih procesa i sustava za borbu protiv poreznog kriminala;
2. omogućavanje mjerenja i praćenja napretka jurisdikcija putem redovitih ažuriranja;
3. omogućavanje jurisdikcijama da artikuliraju svoje potrebe za obukom i za zemlje u razvoju i razvijene jurisdikcije, uključujući uključivanje vodiča u nastavni plan i program Međunarodne akademije OECD-a za istraživanje poreznog i financijskog kriminala.

Iako svaka zemlja ima različite definicije financijskog kriminala, ali i različite porezne i pravne zakone, vodič koji je sastavio OECD nastoji se prilagoditi svima i obuhvatiti regulative prisutne u svim zemljama. Načela čiju primjenu OECD (2017) savjetuje u borbi protiv poreznih prijevара su:

1. osigurati kriminalizaciju poreznih prekršaja,
2. osmisлити učinkovitu strategiju za rješavanje poreznih zločina,
3. posjedovati odgovarajuće istražne ovlasti,
4. imati učinkovite ovlasti za zamrzavanje, zapljenu i oduzimanje imovine,
5. uspostaviti organizacijsku strukturu s definiranim odgovornostima,
6. osigurati odgovarajuće resurse za istragu poreznog kriminala,
7. učiniti porezna kaznena djela predikatnim kaznenim djelom za pranje novca,

8. imati učinkovit okvir za domaću međuagencijsku suradnju,
9. osigurati dostupnost mehanizama međunarodne suradnje,
10. zaštititi prava osumnjičenih.

6.2. Aktivnosti MMF-a

U posljednja dva desetljeća, MMF je uložio značajne napore u suzbijanje izbjegavanja plaćanja poreza i smanjenja zakonitih i nezakonitih aktivnosti koje oduzimaju velik dio proračunskih sredstva državnim tijelima. Prema službenom izvješću MMF-a iz 2021., njegova uključenost vidljiva je u aspektima poboljšanog upravljanja korupcijom, porezne evazije te borbe protiv izbjegavanja poreza. Što se tiče upravljanja korupcijom, Odbor Fonda mjeri ranjivost njegovih članica na upravljanje korupcijom i procjenjuje postoji li potencijalna ugroženost gospodarstva kao posljedica navedenog. Fond daje preporuke zemljama ako utvrdi da korupcija negativno ugrožava sadašnju ili buduću bilancu plaćanja ili cjelokupnu financijsku stabilnost zemlje. „Fond također može procijeniti jesu li pravni i institucionalni okviri zemalja članica primjereni za kriminalizaciju i kazneni progon stranog podmićivanja te imaju li zemlje članice odgovarajuće mehanizme za zaustavljanje pranja i prikrivanja nezakonito stečenih prihoda“ (MMF, 2021). Navedenim se Fond prema službenim podacima internetskih stranica MMF-a (2021) aktivno bavi od 1997. kada je usvojio prvu politiku koja se bavi ekonomskim upravljanjem te je 2018. usvojio novi Okvir za poboljšani rad na tom području s ciljem promicanja iskrenijeg, učinkovitijeg i ravnopravnijeg angažmana sa svim zemljama članicama na području ranjivosti upravljanja korupcijom.

Na području utaje poreza, službeni podaci MMF-a prikazuju da Fond djeluje više od 50 godina pomažući svojim članicama poštivanje i provođenje poreznih obveza. Usko je surađivao s nekoliko zemalja kojima je bila nužna pomoć u razvoju pravnog okvira i administracije potrebne za razmjenu bankovnih i poreznih podataka, nastojao je uzdići transparentnost fiskalnih podataka te savjetovati zemlje kako upravljati prirodnim resursima. Fond je također nastojao zemljama pomoći u jačanju sustava zaštite protiv izbjegavanja plaćanja poreza kako na domaćem, tako i na međunarodnom tržištu, ali ne miješajući se u projekte koji su provedeni od strane OECD-a ili skupine G20. Sukladno izvješću MMF-a (2021) pitanje međunarodnog oporezivanja nije u načelu pod ovlastima Fonda, ali Fond usko surađuje s drugim organizacijama te doprinosi globalnim raspravama koje se bave tim pitanjem. „Naposljetku, MMF surađuje s OECD-om, Svjetskom bankom i UN-om putem Platforme za suradnju na

području poreza, na primjer razvijanjem alata za pomoć zemljama u razvoju za rješavanje izazova u međunarodnom oporezivanju“ (MMF, 2021).

7. Rasprava

Utočišta poreznih oaza nude svojim klijentima značajne tri mogućnosti, a to su: sloboda, raspon usluga i mogućnosti. U okviru slobode, klijentima je omogućeno da se nad njihovim računima ne vrše devizne kontrole, imaju potpuno slobodu skladištenja svog novca i imovine te stvaranja rezervi, nisu prisiljeni objavljivati zakonom propisane informacije te imaju brojna olakšanja u vidu plaćanja poreza, ako on uopće i postoji. *Offshore* banke i tvrtke nude brojne usluge svojim korisnicima, od globalnog skrbništva, upravljanja investicijskim fondovima, vođenja administracije te pravnih i računovodstvenih usluga, sve do dioničkog prometa. Pojam mogućnosti vrlo jasno pokazuje da banke koriste *offshore* financijske centre na kopnu kako bi izbjegle ponekad opterećujuće propise s *onshore* tržišta. S obzirom na navedeno, zapravo ne čudi velik broj aktivnosti i operacija koje se odvijaju unutar poreznih oaza jer one klijentima omogućuju povoljniji i lagodniji život.

Ono što predstavlja sam naziv porezne oaze, pokriva raznolike i kompleksne serije teritorija, zemalja i institucija koje nude prednosti financijske tajnosti i poslovanja unutar svojih komercijalnih odnosa, smanjeno oporezivanje ili, u nekim slučajevima, nepostojeća poduzeća za prihode i pojedince. Važno je naglasiti da zajednički element svim sudionicima *offshore* tržišta predstavlja naravno novac i stjecanje određene koristi. No, ne radi se uvijek o operacijama utaje poreza ili izbjegavanja plaćanja poreza na dobit. Porezne oaze također pružaju usluge prisutne u različitim područjima u kojima nastoje ostvariti profit poput turizma, arhitekture, obrazovanja, proizvodnje i distribucije duhanskih i alkoholnih proizvoda, poljoprivrede, održavanja brojnih rezervata i nacionalnih parkova i dr. Opovrgava se teorija da su porezna utočišta male zemlje, niskorazvijene i udaljene od očiju javnosti, jer prethodno navedeno sve više je zastupljeno u visoko razvijenim zemljama, što je vidljivo iz analiziranih podataka. Većinu najaktivnijih i najpopularnijih poreznih oaza čine upravo visoko razvijene zemlje s visokim iznosima BDP-a po glavi stanovnika i visokim indeksom ljudskog razvoja.

No zapravo, porezne oaze predstavljaju problem koji je već dugo prisutan u svijetu, puno duže nego što su pojedini istražitelji to smatrali, budući da je u istragama vidljivo da određeni dokumenti i informacije datiraju još iz 1950-ih te zapravo nije riječ o nekom novom načinu poslovanja. Porezne oaze negativno utječu već dugi niz godina na proračunske prihode zemalja s većim oporezivanjem i time dovode do rasta izbjegavanja plaćanja poreza, uzrokujući financijsku nestabilnost, a istovremeno omogućujući sudionicima *offshore* tržišta izbjegavanje financijske krize. Sve cifre koje su istaknute u istraživanjima i koje su se spominjale unazad

nekoliko godina kao vrijednosti *offshore* tržišta, zapravo predstavljaju štetu i manjak svih zemalja diljem svijeta kojima je to na neki način oduzeto i čiji rezidenti posluju unutar poreznih utočišta. No, vidljivo je kako analizirane porezne oaze nemaju visoke stope sive ekonomije, što je suprotno od očekivanog.

Međutim, o svim navedenim problemima posljednjih godina se sve više zna i javnost ih postaje svjesna. Od 2013. godine, kada je Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara započeo s velikim globalnim istragama do 2021. kada su objavljeni rezultati, za sada posljednje istrage, puno puta se u javnosti pričalo o navedenim problemima i svaki put kada bi ICIJ izašao s novom istragom, to bi predstavljalo udarnu vijest u svim medijima. Naslovnice velikog borja medija diljem svijeta bi sadržavale vrlo upečatljive i dramske naslove vezane za provedene istrage te bi na nekoliko dana to postao glavni predmet rasprave u javnom životu. No, kao i sve drugo, nakon nekog vremena kada bi se dojmovi slegnuli o tome se više ne bi pričalo. Međutim, jasno je da se interes određenih ljudi ne smanjuje te da sve veći broj ljudi zanima ovo neistraženo područje. Dokaz toga je brojka novinara i medijskih partnera koji sudjeluju ICIJ-evim istraživanjima. Tijekom 2013. godine bilo ih je malo manje od 100 s 40-ak partnera, a danas ih ima preko 300 novinara i više od 100 medijskih partnera diljem svijeta te na tome ne planiraju stati. U osam godina njihova djelovanja i istraživanja, otkrili su informacije vrijedne nekoliko milijardi dolara, preko 800.000 registriranih tvrtki, više od 770.000 imena pravnih osoba te nešto više od 26.000 aktivnih posrednika koje su objedinili u javno dostupnu bazu zvanu Offshore Leaks.

Iz godine u godinu svaka istraga je rezultirala sve značajnijim podacima, većim brojem otkrivenih poslovnih subjekata, novim lokacijama poreznih oaza, ali i sve važnijim svjetskim imenima. Zbog navedenog, zaključuje se kako do negativnog utjecaja na poslovanje poreznih oaza tijekom godina ne dolazi, usprkos svim istraživanjima i javnim objavama te se smatra kako je razvoj digitalnog gospodarstva potpomogao još većem širenju i djelovanju *offshore* poslovnih subjekata. Zbog mogućnosti digitalnog slanja i primanja informacija, ali i elektronske mogućnosti transporta sredstava, mnogi smatraju da većina stvarnih vlasnika poslovnih subjekata nikad nije fizički posjetila njihovo sjedište u nekoj od poreznih jurisdikcija. Također, vidljivo je kako su brojni milijarder i razdoblje financijske krize te novo razdoblje krize prouzrokovane COVID-om, zapravo iskoristili na način da osiguraju svoju imovinu i novac te da posljedice navedenih kriza ne osjete. Važno je naglasiti kako sve otkrivene informacije i oblici poslovanja nisu nelegalni, štoviše velik broj njih je potpuno

transparentan i u skladu sa zakonom, no također mnogo ih ima koji ne slijede zakonske propise i procedure.

Usljed brojnih apela i pokreta još iz 2013. godine, kada je objavljena tek prva istraga, brojnih upozorenja i molbi znanstvenika i ekonomista, ali i prijetnji i obećanih sankcija mnogih svjetskih lidera, čini se da nije došlo do značajne promjene i obustave djelovanja *offshore* tržišta. Glavno pitanje koje se stalno postavlja je na koji način zapravo regulirati aktivnosti, zaustaviti ih i onemogućiti, ali i kome taj način poslovanja zapravo koristi. Prema svemu sudeći, porezne oaze postale su sastavni dio globalne ekonomije te nije vidljiva mogućnost njihova skorog nestanka. Broj registriranih tvrtki raste, kao i sami broj poreznih oaza i usluga koje nude, dok njihove gospodarske i političke pozicije izgledaju uvjerljivo sigurno. Naravno, povlači se i pitanje zašto bi se sada nakon više od 70 godina njihova postojanja išta promijenilo. Jedine vidljive promjene idu u korist samo poreznih utočišta koja se sve više razvijaju, zbog čega se početno postavljene hipoteze u uvodu rada odbacuju.

8. Zaključak

Porezne oaze ili *offshore* financijski centri, predstavljaju dobro kontrolirane jurisdikcije koje nemaju značajne zakonske propise i nameću nulte stope poreza stranim investitorima. Na taj način privlače sebi značajan priljev kapitala, posebno od strane rezidenata zemalja s visokim poreznim stopama, pri čemu niti jedna vlada nije u mogućnosti procijeniti izravnu štetu koju za nju predstavljaju porezne oaze. Postoji mnogo objektivnih i subjektivnih razloga zbog koji se ljudi odlučuju na izbjegavanje plaćanja poreza pri čemu imaju raznolik izbor instrumenata pomoću koji navedeno mogu ostvariti. Financijska tajnovitost se ističe kao jedna od najvažnijih prednosti poslovanja na *offshore* tržištu te kao takva predstavlja i mjerodavni indeks na temelju kojeg se ocjenjuju države i što je on viši to je zemlja pogodnija za razvoj *offshore* tvrtki. Da porezne oaze nisu prisutne samo u egzotičnim i otočnim odredištima, dokazuju brojna istraživanja prema kojima u samom vrhu aktivnosti država se nalaze neke od gospodarski jakih zemalja. Iako se stalno priča o nečemu neistraženom i misterioznom, ovaj oblik poslovanja postoji više od pola stoljeća te je zapravo veliki apsurd isticati sada njegov značaj i potrebu za sankcioniranjem.

Ipak, porezne oaze nisu samo negativne i ne rezultiraju vlastitim gubicima, već donosne brojne prednosti i pogodnosti važnim ljudima i korporacijama, što je naravno bitnije i od većeg interesa. No, zahvaljujući napornim istraživanjima novinara ICIJ-a i njihovih partnera, javnost je u proteklih nekoliko godina dobila uvid u stvarnost poslovanja poreznih utočišta. Upravo zbog toga što su određene informacije sve više dostupne i prisutne, postavlja se pitanje kako i zašto se ništa ne mijenja te kako obustaviti rad sustava koji funkcionira na nejasan i nezakonit način. Zanimljivo je, da mnoge zemlje, posebice one u razvijenom i demokratskom Zapadu, ne žele i nemaju stvarni interes da se ovaj problem detaljnije istražuje i otkloni. Koliko god bilo zagovornika s težnjom i voljom da se istina otkrije i da se aktivnosti reguliraju te u konačnici obustave, toliko ima i onih koji su protiv javnog objavljivanja takvih informacija i daljnjih istraživanja.

LITERATURA

1. Aminy, M. M. (2020). A Brief Overview of the Offshore Banking and Financial Crimes Within. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research*, 4(5), 289-293. Preuzeto 30.04.2022 iz https://www.researchgate.net/publication/354366075_A_Brief_Overview_of_the_Offshore_Banking_and_Financial_Crimes_Within
2. Boyte-White, C. (2021). *Why Are the Cayman Islands Considered a Tax Haven?* Preuzeto 28.12.2021 iz Službene internetske stranice Investopedia: <https://www.investopedia.com/ask/answers/100215/why-cayman-islands-considered-tax-haven.asp>
3. CEIC data. (2022). *Taiwan GDP per Capita*. Preuzeto 24.07.2022 iz Službene internetske stranice CEIC data: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/taiwan/gdp-per-capita>
4. Cribb, R., & Chown Oved, M. (2017). *Canada is the world's newest tax haven*. Preuzeto 05.01.2022 iz Službene internetske stranice Toronto star: <https://projects.thestar.com/panama-papers/canada-is-the-worlds-newest-tax-haven/>
5. Errico, L., & Musalem, A. (1999). *Offshore Banking: An Analysis of Micro- and Prudential Issues*. Preuzeto 12.01.2022 iz Službene internetske stranice MMF-a: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp9905.pdf>
6. Excellent Consultants. (2001). *Typs of Tax Havens*. Preuzeto 05.12.2021. iz Službene internetske stranice Excellent Consultants Ltd.: <http://www.offshore-excellent.com/en/TaxHavens.html>
7. Feige, E. (1990). Defining and Estimating Underground and Informal Economies. *The New Institutional Economics Approach*. *World Development*, 18(7), 989-1002. Preuzeto 25.07.2022 iz https://www.researchgate.net/publication/4937799_Defining_and_Estimating_Underground_and_Informal_Economies_The_New_Institutional_Economics_Approach
8. Franić, J. (2019). Undeclared Economy in Croatia during the 2004–2017 Period: Quarterly Estimates Using the MIMIC Method. *Croatian Economic Survey*, 1(1), 5-46. Preuzeto 29.07.2022 iz <https://hrcak.srce.hr/221515>
9. Gaille, B. (2016). *11 Pros and Cons of Tax Havens*. Preuzeto 15.01.2022 iz Službene internetske stranice Brandon Gaille - Small Business&Marketing Advice: <https://brandongaille.com/11-pros-and-cons-of-tax-havens/>
10. Gordon, B. (2019). *The Top 5 Asian Tax Havens*. Preuzeto 05.01.2022 iz Službene internetske stranice Expensivity: <https://www.expensivity.com/asian-tax-havens/>

11. Harding, L. (2016). *What are the Panama Papers? A guide to history's biggest data leak*. Preuzeto 06.05.2022 iz Službene internetske stranice The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/2016/apr/03/what-you-need-to-know-about-the-panama-papers>
12. Hayes, A. (2022). *Offshore*. Preuzeto 17.07.2022 iz Službene internetske stranice Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/o/offshore.asp>
13. Hopkins, N. (2017). *Why we are shining a light on the world of tax havens again*. Preuzeto 15.12.2021 iz Službene internetske stranice The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/05/why-shining-light-world-tax-havens-again-paradise-papers>
14. Huffington Post. (2013). *Time to End the Tax Havens*. Preuzeto 28.04.2022 iz Službene internetske stranice Jeffrey D. Sachs: <https://www.jeffsachs.org/newspaper-articles/kjzdwr9ewbicydzmeh8wplgc9hadypr>
15. ICIJ. (2013). *ICIJ Offshore Leaks (2013)*. Preuzeto 02.05.2022 iz Službene internetske stranice Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP) Aleph: <https://aleph.occrp.org/datasets/733>
16. ICIJ. (2013-2021). *Offshore leaks database*. Preuzeto 05.05.2022 iz Službene internetske stranice International consortium of investigative journalists: <https://offshoreleaks.icij.org/pages/database>
17. ICIJ. (2016). *Former EU Official Among Politicians Named in New Leak of Offshore Files from The Bahamas*. Preuzeto 12.05.2022 iz Službene internetske stranice International consortium of investigative journalists: <https://www.icij.org/investigations/offshore/former-eu-official-among-politicians-named-new-leak-offshore-files-bahamas/>
18. ICIJ. (2016). *Giant Leak of Offshore Financial Records Exposes Global Array of Crime and Corruption*. Preuzeto 10.05.2022 iz Službene internetske stranice International consortium of investigative journalists: <https://www.icij.org/investigations/panama-papers/20160403-panama-papers-global-overview/>
19. ICIJ. (2016). *ICIJ Panama Papers 2016*. Preuzeto 10.05.2022 iz Službene internetske stranice OCCRP Aleph: https://aleph.occrp.org/search?facet=schema&facet=dates&facet=collection_id&facet=countries&facet_interval%3Adates=year&facet_size%3Acollection_id=10&facet_size%3Acountries=1000&facet_size%3Adates=10&facet_size%3Aschema=1000&facet_total%3Acollection_id=tr
20. ICIJ. (2021). Preuzeto 20.03.2022 iz Službene internetske stranice International Consortium of Investigative Journalists: <https://www.icij.org/investigations/pandora-papers/>

21. ICIJ. (2021). *Pandora Papers*. Preuzeto 10.11.2021 iz Službene internetske stranice International Consortium of Investigative Journalists: <https://www.icij.org/investigations/pandora-papers/global-investigation-tax-havens-offshore/>
22. Institut za javne financije. (2022). *Leksikon javnih financija*. Preuzeto 17. 12 2021 iz Službene internetske stranice Instituta za javne financije: <https://www.ijf.hr/hr/korisne-informacije/leksikon-javnih-financija/14/slovo/p/>
23. Jain, A. (2021). *Offshoring*. Preuzeto 12.01.2022 iz Službene internetske stranice Wall Street Mojo: <https://www.wallstreetmojo.com/offshoring/>
24. Jancsics, D. (2018). Shell Companies and Government Corruption. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance* Publisher: Springer. Preuzeto 20.04.2022 iz https://www.researchgate.net/publication/326678346_Shell_Companies_and_Government_Corruption
25. Kagan, J. (2022). *Tax Avoidance*. Preuzeto 05.01.2022 iz Službene internetske stranice Investopedia: https://www.investopedia.com/terms/t/tax_avoidance.asp
26. Kagan, J. (2022). *Tax Evasion*. Preuzeto 30.01.2022 iz Službene internetske stranice Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/t/taxevansion.asp>
27. Kesner-Škreb, M. (1995). Izbjegavanje i utaja poreza. *Financijska praksa*, 19(3), 267.-268.
28. Kesner-Škreb, M., & Kuliš, D. (2010). *Porezni vodič za građane*. Institut za javne financije. Preuzeto 16.12.2021 iz <https://repositorij.ijf.hr/islandora/object/ijf%3A716>
29. MasterClass. (2021). *Shell Corporations Explained: How Shell Corporations Work*. Preuzeto 10.01.2022 iz Službene internetske stranice MasterClass: <https://www.masterclass.com/articles/shell-corporation-explained>
30. Medina, L., & Schneider, F. (2018). *Shadow Economies Around the World: What Did We*. Preuzeto 27.07.2022 iz Službene internetske stranice MMF-a: <file:///C:/Users/passkod/Downloads/wp1817.pdf>
31. Mihaljević, D. (2012). Položaj i uloga offshore financijskih centara u financijskoj globalizaciji. *Ekonomika misao i praksa*, 21(2), 795.-817.
32. MMF. (2021). *The IMF and the Fight Against Illicit and Tax Avoidance related Financial Flows*. Preuzeto 30.07.2022 iz Službene internetske stranice MMF-a <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2018/10/07/imf-and-the-fight-against-illicit-financial-flows>
33. Neugarten, J. (2021). *Why Is Luxembourg Considered a Tax Haven?* Preuzeto 07.01. 2022 iz Službene internetske stranice Investopedie:

<https://www.investopedia.com/ask/answers/100115/why-luxembourg-considered-tax-haven.asp>

34. OECD. (2004). *Offshoring*. Preuzeto 21.04.2022 iz Službene internetske stranice OECD-a: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6271>
35. OECD. (2017). *Fighting Tax Crime – The Ten Global Principles, Second Edition*. Preuzeto 31.07.2022 iz Službene internetske stranice OECDiLibrary: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/006a6512-en/1/2/5/index.html?itemId=/content/publication/006a6512-en&_csp_=31251f8b379fe95693b818aaddf93bc1&itemIGO=oecd&itemContentType=book
36. OECD. (2018). *Tax policies for inclusive growth in a changing world*. Preuzeto 21.12.2021 iz Službene internetske stranice OECD-a: <https://www.oecd.org/g20/Tax-policies-for-inclusive-growth-in-a-changing-world-OECD.pdf>
37. OECD. (2019). *Tax Morale: What Drives People and Businesses to Pay Tax?* Preuzeto 27.11.2021. iz Službene internetske stranice OECD-a: <https://www.oecd.org/ctp/tax-morale-f3d8ea10-en.htm>
38. OECD. (2021). *Fighting Offshore Tax Evasion*. Preuzeto 30.07.2022 iz Službene internetske stranice OECD-a: <https://www.oecd.org/fr/ctp/fightingoffshoretaxevasion.htm>
39. Offshore Protection. (2014). *A History of Tax Havens*. Preuzeto 15.01.2022 iz Službene internetske stranice Offshore Protection: <https://www.offshore-protection.com/offshore-blog/history-of-tax-havens>
40. Offshore Protection. (2022). *International Offshore Jurisdiction Review: British Virgin Islands BVI as a Tax Haven*. Preuzeto 07.01.2022 iz Službene internetske stranice Offshore Protection: <https://www.offshore-protection.com/bvi-british-virgin-islands-tax-havens>
41. Offshore Protection. (2022). *The Best Offshore Tax Havens: Finding the Right Jurisdiction For An Offshore Company*. Preuzeto 04.01.2022 iz Službene internetske stranice Offshore Protection: <https://www.offshore-protection.com/tax-havens-countries-financial-centers>
42. Parietti, M. (2021). *The Top 10 European Tax Havens*. Preuzeto 03.01.2022 iz Službene internetske stranice Investopedia: <https://www.investopedia.com/articles/wealth-management/121515/top-10-european-tax-havens.asp>
43. Sachs, J. (2016). To end corruption, start with the US and UK. They allow it in broad daylight. Preuzeto 19.04.2022 iz <https://www.jeffsachs.org/newspaper-articles/s5klmx347k7gbmr3yefwdbcj4x7yn8>

44. Seftić, N., Čolaković, E., Parać, B., Blažević, B., & Milohnić, I. (2003.). *Financije za poduzetnike imenadžere nefinancijske*. Rijeka-Zagreb: M.E.P. Consulting.
45. Segal, T. (2019). *Offshore Investing: Pros and Cons*. Preuzeto 12.01.2022 iz Službene internetske stranice Investopedia: <https://www.investopedia.com/investing/pros-cons-foreign-market-investing/>
46. Sertić, A. (.2012). Porezne oaze: međunarodno izbjegavanje plaćanja poreza i porezna evazija. *Porezni vjesnik*, 42.-43.
47. Shaxon, N. (2011). *Treasure Islands -Tax Havens and the Men who Stole the World*. London: Palgrave Macmillan.
48. Shaxon, N. (2019). *Tackling Tax havens*. Preuzeto 27.04.2022 iz International monetary fund: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/pdf/tackling-global-tax-havens-shaxon.pdf>
49. Shaxson, N. (2016). *Taiwan – the un-noticed Asian tax haven?* Preuzeto 07.01.2022 iz Službene internetske stranice Tax Justice Network: <https://taxjustice.net/2016/02/10/taiwan-the-un-noticed-asian-tax-haven/>
50. Srb, V., & Čulo, I. (2006). *Javno financiranje i monetarna ekonomija*. Požega: Veleučilište u Požegi.
51. Stiglitz, J. (1985). *The General Theory of Tax Avoidance*. Preuzeto 22.04.2022 iz https://www.nber.org/system/files/working_papers/w1868/w1868.pdf
52. Šimović, J., Rogić Lugarić, T., & Cindori, S. (2007). Utaja poreza u Republici Hrvatskoj i mjere za njezino sprječavanje. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 14(2), 591-617. Preuzeto 30.07.2022 iz <https://hrcak.srce.hr/89297>
53. The GlobalEconomy.com. (2018). *Shadow economy - Country rankings*. Preuzeto 22.07.2022 iz Službene internetske stranice The GlobalEconomy.com: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/shadow_economy/
54. The Guardian. (2021). *Pandora papers*. Preuzeto 15.12.2021 iz Službene internetske stranice The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/2021/oct/03/pandora-papers-biggest-ever-leak-of-offshore-data-exposes-financial-secrets-of-rich-and-powerful>
55. The Guardian. (2021). *Pandora papers: biggest ever leak of offshore data exposes financial secrets of rich and powerful*. Preuzeto 10.11.2021 iz Službene internetske stranice The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/2021/oct/03/pandora-papers-biggest-ever-leak-of-offshore-data-exposes-financial-secrets-of-rich-and-powerful>
56. The World Bank. (2021). *GDP per capita*. Preuzeto 24.07.2022 iz Službene internetske stranice The World Bank:

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2021&locations=QA-TH-US-DE-CA-CH-SG-NL-MT-PA-HK-JP-GB-LU-AE&most_recent_year_desc=true&start=2008&view=chart

57. UN data. (2019). *Inequality adjusted human development Indicator*. Preuzeto 24.07.2022 iz Službene internetske stranice United Nation data: <http://data.un.org/DocumentData.aspx?id=423>
58. UN data. (2021). *Per capita GDP at current prices*. Preuzeto 24.07.2022 iz Službene internetske stranice United Nations Data: <http://data.un.org/Data.aspx?q=British+Virgin+Islands&d=SNAAMA&f=grID%3A101%3BcurrID%3AUSD%3BpcFlag%3A1%3BcrID%3A92>
59. Wallach, O. (2021). *Mapped: The World's Biggest Private Tax Havens*. Preuzeto 13.12.2021 iz Službene internetske stranice Visual capitalist: <https://www.visualcapitalist.com/worlds-biggest-private-tax-havens/>

POPIS TABLICA

1. Tablica 1. Prednosti i nedostaci offshore tržišta i poreznih oaza.....22
2. Tablica 2. Prikaz Top 20 Poreznih oaza tijekom 2020. godine prema indeksu financijske tajnosti uz odabrane pokazatelje razvijenosti24
3. Tablica 3. Udio sive ekonomije u BDP-u tijekom 2015.....32
4. Tablica 4. Top 10 poreznih utočišta prema broju registriranih subjekata (2013).....35
5. Tablica 5. Top 10 poreznih utočišta prema broju registriranih subjekata (2016).....37